

”ONE THING THIS PROJECT DOES; IT GIVES US HOPE”

Turvapaikanhakijataustaiset vapaaehtoistoimijat Tutuksi-hankkeessa

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Hämeenlinnan korkeakoulukeskus, sosionomikoulutus

kevät 2020

Virve Vieraankivi

Sosionomikoulutus
Hämeenlinnan korkeakoulukeskus

Tekijä	Virve Vieraankivi	Vuosi 2020
Työn nimi	ONE THING THIS PROJECT DOES IT GIVES US IS HOPE Turvapaikanhakijataustaiset vapaaehtoistoimijat Tutuksi- hankkeessa	
Työn ohjaaja/t	Mare Orman, Mikko Romppainen	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyössä selvitettiin turvapaikanhakijataustaisten vapaaehtoistoimijoiden osallisuuden kokemista ja toimijuuden toteutumista Tutuksi-hankkeessa. Hankkeen toiminnan tavoitteena oli tukea osallisuutta ja edistää toimijuutta. Osallisuus on ihmisen sisäinen kokemus. Kehittääkseen toimintaansa hanke tarvitsi tietoa, toteutuuko hankkeen arvot käytännössä.

Muodollinen kansalaisuus määrittää ihmisen osallisuutta yhteiskunnan jäsenenä. Osallisuus toteutuu ihmisen ja yhteisön välisessä vuorovaikutuksessa. Yhteisön tarjoamat osallisuuden mahdollisuudet, kansalaisen valmiudet, osallistuminen ja yhteisöllisyyden kokemus luovat osallisuuden kokemuksen. Toimijuus rakentuu osallisuuden pohjalta.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Aineisto hankittiin teemahaastattelulla, johon osallistui neljä turvapaikanhakijataustaista vapaaehtoistoimijaa. Haastattelu toteutettiin ryhmähaastatteluna. Haastattelukieli oli englannin kieli, joka ei ollut kenenkään haastatellun äidinkieli.

Osallisuuden kokemus ja toimijuus toteutuvat hankkeen toiminnassa. Tulosten perusteella osallisuuden kokemista vahvistivat osallistumismahdollisuuksien tukeminen, kansalaisvalmiuksien vahvistaminen, tasavertainen kohtaaminen ja yhteisöllisyyden kokeminen hankkeessa. Sosiaalisten kontaktien solmiminen suomalaisiin oli vähäistä.

Avainsanat Kansalaisuus, kotoutuminen, osallisuus, toimijuus

Sivut 40 sivua, joista liitteitä 1 sivu

Author	Virve Vieraankivi	Year 2020
Subject	ONE THING THIS PROJECT GIVES US IS HOPE Asylum seeker background volunteers in Tutuksi-project	
Supervisors	Mare Orman, Mikko Romppainen	

ABSTRACT

The aim of the thesis was to examine the views and experiences of volunteers with asylum seeker background, regarding inclusion and active participation in Tutuksi-project. The thesis was a qualitative study. The data were collected by using a thematic interview. The interview was conducted as a group interview in English. Four volunteers with an asylum seeker background were interviewed for the thesis. The cooperation partner for the thesis was Tutuksi-project.

The theoretical background of the thesis focuses on defining the relationship between the Integration Act and citizenship. In addition, integration is viewed as a multidimensional process. Citizenship can be viewed from three different perspectives; as formal and assigned citizenship status, as participatory membership, or as experienced membership.

Citizenship affects the opportunities of experiencing inclusion and participation in the society. Inclusion entails interaction between a person and the society. This experience can be strengthened through developing the citizen skills, reinforcing participation, and supporting the sense of belonging to community. These factors create the experience-based inclusion. This experience creates active participation the society.

The interviewed volunteers found that the sense of community, opportunities for involvement and supporting citizen skills resulted in strengthening the experience-based inclusion. This prompted the participation in the project and created opportunities for becoming more included in the society. The social contacts with Finnish people were not enhanced in a way the volunteers would have wanted to.

Keywords Active participation, citizenship, inclusion, integration

Pages 40 pages including appendices 1 page

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTAJA	3
2.1	Tutuksi-hanke	4
2.2	Tutuksi-hankkeen arvot.....	5
3	KOTOUTUMISPROSESSI	5
3.1	Kotoutumista ohjaava lainsäädäntö	6
3.2	Kotoutumispalvelut ja kotoutumisprosessi	7
3.3	Kotoutumisen keinot ja tulokset.....	8
4	PAKOLAISUUS JA TURVAPAIKANHAKIJUUS	10
5	OSALLISUUS	12
5.1	Kansalaisuus osallisuuden määrittäjänä	13
5.1.1	Muodollinen kansalaisuus	14
5.1.2	Toiminnallinen kansalaisuus.....	14
5.1.3	Kokemuksellinen kansalaisuus	15
5.1.4	Osallisuuden edellytykset.....	15
5.2	Osallisuuden vahvistaminen	17
5.3	Toimijuus	17
6	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	19
7	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	20
7.1	Laadullinen tutkimus.....	20
7.2	Aineistonhankinta teemahaastattelulla.....	21
7.3	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	22
8	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	23
8.1	Hankkeen toimintaympäristö.....	24
8.2	Toimintaan osallistuminen	26
8.3	Yhteisöön kuulumisen kokemus	28
9	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	30
	LÄHTEET	35

Liitteet

Liite 1 Teemahaastattelurunko

1 JOHDANTO

Olen Suomen kansalainen. Minulla on oikeus riittävään toimeentuloon ja koulutukseen. Minulla mielipiteenvapaus ja oikeus päättää omista asioistani. Tämän kaiken mahdollistaa muodollinen kansalaisuusasemani. Se perustuu tietyn valtion kansalaisuuteen, jonka ihminen saa laissa säädettyjen kriteerien perusteella (Nivala & Särkelä, 2019 s. 161). Olen saanut kansalaisuuden syntyessäni Suomeen. En ole joutunut koskaan kyseenalaistamaan paikkaani tässä yhteiskunnassa. Minulla on oikeus olla osallinen. Kansalaisuuden käsite avaa ymmärrystä siihen, millainen toiminta on mahdollista kansalaiselle, mutta mahdotonta ei-kansalaiselle (Nivala & Särkelä, 2019, s. 160).

Maahanmuuttajien oikeuksia ja velvollisuuksia määrittää Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. Henkilö, jolla on Ulkomaalaislaissa 301/2004 tarkoitettu voimassa oleva oleskelupa Suomessa, kuuluu lain piiriin. Turvapaikanhakijat ja ihmiset ilman laillista oleskeluoikeutta eivät ole oikeutettuja kotouttamislain tarjoamaan tukeen ja palveluihin. Lain tarkoitus on edistää maahanmuuttajien mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lainsäädäntö asettaa ihmisen oikeudelliseen välitilaan. Kansalaisuus toimii yhteisön jäsenyyteen liittyvänä sisä- ja ulkopuolisuuden määrittelijänä. Muodollinen kansalaisuusasema määrittää ehdot, joilla suljetaan ulkopuolelle he, jotka eivät ehtoja täytä. Kansalaisen osallisuus on ennen kaikkea yhteisöön kuulumista.

Kun ihminen pakenee, hän menettää vanhan kotimaansa tarjoaman laillisen aseman tietyn maan kansalaisena. Hän menettää yhteisönsä ja tutun ympäristön. Kaikki pitää rakentaa uudestaan. Ihminen joutuu odottamaan epävarman ja raskaan ajan ilman varmuutta tulevista. Oikeutta osallisuuteen ei ole ennen viranomaisten päätöstä. Ihmisellä on kuitenkin luonnollinen tarve kuulua johonkin ja kokea yhteisöllisyyttä ja kokea itsensä tarpeelliseksi. Se on ihmisen perusoikeus ja edellytys kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille (THL, 2020).

Yhteiskunta on alati muuttuvaa, ihmisen ja yhteisön välillä tapahtuvaa vuorovaikutusta. Se on muutakin kuin pelkkä annettu rooli tai laillinen asema. Kansalaisyhteiskunta muodostuu kansalaisistaan, ja jäsenyyttä siinä voi toteuttaa myös kokemuksellisesti ja toiminnallisesti. Puhutaan toiminnallisesta tai kokemuksellisesta kansalaisuudesta. Ihminen voi rakentaa jäsenyyttään kohtaamalla, osallistumalla ja toimimalla erilaisissa kansalaisyhteisöissä, liittyen osaksi yhteiskuntaa. (Nivala & Särkelä, 2019, s.166)

Työskennellessäni SPR Hämeen Piirin Forssan hätämajoituksessa syksyllä 2015 huomasin uudessa ympäristössä olevien ihmisten valtavan tarpeen löytää kontaktipintaa suomalaisiin ja suomalaiseen yhteiskuntaan sekä kohdata turvapaikanhakijaroolin ulkopuolella. Samaan aikaan käynnistyi

Tutuksi-hanke pääkaupunkiseudulla. Hankkeessa kartoitettiin yhteistyökaupunkeja, joissa oli jännitteitä ja haasteita uusien kuntalaisten vastaanottamisessa. Luin hankkeesta sosiaalisesta mediasta (Facebook) ja otin yhteyttä hankkeeseen. Ilmoitin kotikaupunkini tarpeen toiminnalle, jossa tuetaan kohtaamista eri väestöryhmien kesken sekä tuetaan vuoropuhelua eri kulttuureista tulevien ihmisten välillä.

Syksyllä 2017 hankkeesta otettiin yhteyttä. Opiskelin sosionomiksi, joten ilmoitin halukkuuteni tehdä yhteistyötä opintoihin liittyen. Hanke tarttui ehdotukseen ja lähdin mukaan toimintaan syksyllä 2017. Syksyn ja kevään 2018 aikana osallistuin koulutuksiin, tapahtumiin ja kehittämispäiviin, jotta ymmärtäisin ja tutustuisin hankkeen perusajatuksen mahdollisimman hyvin. Lisäksi keskustelin aktiivisesti hankkeessa työskentelevien ihmisten kanssa. Kävi ilmi, että Diakin sosionomiopiskelija oli tekemässä kartoitusta kantasuomalaisten vapaaehtoistoimijoiden kokemuksista. Kattavaa selvitystä ulkomaalaistaustaisten vapaaehtoistyötä tekevien kokemuksista ei ollut kukaan tehnyt. Hanke kaipasi tietoa maahanmuuttajataustaisilta vapaaehtoisilta siitä, miten osallisuus ja toimijuuteen tukeminen toteutuvat käytännössä.

Tällä opinnäytetyöllä haluan haastaa lukijaa pohtimaan totuttuja käsityksiä kansalaisuudesta sekä antaa puheenvuoron ihmisille, jotka Suomen laki määrittelee ulkopuolisiksi. Tutkimuksessa on selvitetty Tutuksi-hankkeen maahanmuuttajataustaisten vapaaehtoistoimijoiden kokemusta osallisuudesta ja toimijuuden toteutumisesta hankkeessa. Tulosten analyysi pohjautuu tutkija Elina Nivalan (2008, s. 169–170) väitöskirjassaan luomaan osallisuuden kokemuksen malliin. Osallisuus nähdään sosiaalipedagogiikassa kansalaisen ja yhteisön suhteessa toteutuvana tilana.

Osallisuus rakentuu edellytyksistä, joita ovat kansalaisyhteisön tarjoamat osallisuuden mahdollisuudet (kuten kansalaisuusasema), kansalaisen valmiudet, osallistuminen ja kokemus yhteisöön kuulumisesta. Näistä muodostuu ihmisen kokemus osallisuudesta. Osallisuutta voidaan vahvistaa kehittämällä ja vahvistamalla edellytyksiä osallisuuden kokemuksen mahdollistamiselle. Toimijuus rakentuu osallisuuden kokemuksesta, joka on kriittistä yhteiskunnallista toimintakykyä. Toimijuus on perusta yhteiskunnan uudistumiselle ja kehittämiselle. (Nivala, 2008, s. 168–175)

Turvapaikanhakija ja pakolainen ovat vain juridisia määritelmiä, joiden takaa löytyy kokonainen ihmiselämä. Elämä, jolla on halu elää ja osallistua, toimia ja tulla osalliseksi. On tärkeää löytää ne väylät, joiden kautta kaikki ihmiset voivat kokea osallisuutta ja yhteenkuuluvuutta ja kokemusta siitä, että he ovat tarpeellisia. Kun viralliset järjestelmät siirtävät ihmisiä marginaaliin, tarvitaan uutta kansalaistoimintaa kokea osallisuutta ja löytää oma toimijuus uudelleen.

2 OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTAJA

Kansalaisyhteiskunnan sektoreista kolmannen sektorin katsotaan olevan vapaan kansalaistoiminnan perinteisin toiminta-alue. Kansalaistoimintaa toteutetaan järjestöissä organisoidusti. Yhteiskunnan muutoksen myötä perinteisen kolmannen sektorin rinnalle on noussut neljäs sektori, joka on itseohjautuvan, vapaan kansalaistoiminnan kenttä. Toiminnalle ominaista on nopeus ja ketteryys sekä järjestöihin sitoutumattomuus. (Talvela, n.d.)

Neljännän sektorin toiminta on epämuodollista ja järjestäytymätöntä. Uudenlainen nettitoimijuus on saanut jalansijaa kansalaistoiminnan muotona, kun sosiaalinen media tarjoaa kohtaamispaikan saman mieliselle. Internet tarjoaa nopea, etäisyyksistä vapaa toimintakentän, jossa on mahdollista osallistua ja vaikuttaa matalalla kynnyksellä. (Nivala & Ryyänen, 2019, 164) Neljännän sektorin toimintaa on mm. kaupunkiaktivismi sekä sosiaaliseen mediaan keskittyvät verkostot. Hyviä esimerkkejä on esim. ravintolapäivä, erilaiset kierrätysryhmät sekä turvapaikanhakijoiden kotimaajoitusverkosto. (Talvela, n.d.)(Kuva 1.)

Kuva 1. Esimerkkejä kehityskuluista neljännän sektorin ja muiden sektorien välillä (Faehnle, Mäenpää & Schuman, 2017, s. 253).

Turvapaikanhakijoiden tuki ry (Tutu) edustaa uutta kansalaistoimintaa. Se on Helsingissä toimiva yhdistys, jonka tarkoituksena on tarjota monimuotoista ja joustavaa tukea turvapaikanhakijoina Suomeen tulleille sekä tarjota toimijoilleen omaehtoisen toiminnan alustan (Tutu, 2018). Toiminta on vapaaehtoispainotteista ja verkostomaista. Yhdistys edistää turvapaikanhakijoiden hyvinvointia, järjestää kotouttavaa toimintaa sekä kotoutumista ja yhteisöllisyyttä edistävää toimintaa ja tilaisuuksia. Lisäksi yhdistys tiedottaa turvapaikanhakijoiden asemasta ja asioista sekä toimii yhteistyössä vastaanottokeskusten ja muiden keskeisten toimijoiden kanssa. Toiminnan koordinoimisesta vastaa hallitus. Yhdistys on mukana monenlaisissa yhteistoimintaverkostoissa.

Yhdistyksen toiminta alkoi järjestöön kuulumattomien vapaaehtoisten aktivoituttua vuoden 2015 pakolaiskriisin alkaessa. Paavalin seurakunta Helsingissä järjesti vaatekeräyksen ja kutsui mukaan alueellisia toimijoita pohdimaan, miten ihmisiä voisi parhaiten auttaa. Vaatekeräykseen osallistuneista sekä yhteistyötapaamisen osallistujista muodostui aktiivinen toimijoiden joukko, joka alkoi koordinoimaan vaatejakelua Helsingin kaupungin vastaanottokeskuksissa. Toiminta koordinoitiin sosiaalisen median kautta. Tämä mahdollisti nopean ja laajan tiedonvälityksen. (Tutu, rahoitushakemus 2016)

Toiminta järjestäytyi lopulta yhdistyksen muotoon. Turvapaikanhakijoiden tuki ry perustettiin parantamaan verkostoitumismahdollisuuksia ja helpottamaan toimimista. Vastaanottokeskusten ja turvapaikanhakijoiden toiveiden pohjalta toiminta laajeni akuutista vaatejakelusta vapaamuotoisempaan yhteiseen ajanviettoon. Yhdistyksen toiminnan perusajatuksena on ollut toimia nopeasti, joustavasti ja tarvelähtöisesti. Toiminnan tarkoituksena on ollut tarjota turvapaikanhakijoina Suomeen tulleille mahdollisuuksia osallistua vapaaehtoistoimintaan itse toimien, osana vapaaehtoistii-miä. (Tutu, rahoitushakemus, 2016)

2.1 Tutuksi-hanke

Tutuksi-hanke sai alkunsa halusta parantaa maahan tulleiden osallisuutta, verkostojen kehittymistä ja sopeutumista. Samalla haluttiin vähentää ennakolluuloja ja rohkaista tapaamaan ihmisiä eri taustoista. Tutuksi-toiminnan kantava idea oli luoda mutkaton ja ketterä malli kansalaistoiminnalle. Hankkeen ideana oli tarjota uuteen maahan tulleelle ihmiselle mahdollisuus päästä osaksi yhteisöä vapaa-ajan toiminnan kautta. Hanke yhdisti turvapaikanhakijat ja pakolaiset harrastuksiin, jonka kautta he pääsivät osallisiksi ja harrastusporukat taas saivat uusia harrastajia. (Tutuksi, 2017) Hankkeessa oli mukana Espoo, Forssa, Helsinki, Lahti ja Lieksa. Tutuksi-toimintaa koordinoi Turvapaikanhakijoiden tuki ry ja hanketta tuki Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA.

Vuosina 2015-2016 Tutun vapaaehtoistyössä nousi esille epämuodollisen palautteen perusteella, että moni turvapaikanhakija voi kokea itsensä ulkopuoliseksi ja irralliseksi yhteiskunnassa, ilman luontaista vertaisverkostoa. Palautetta saatiin sekä turvapaikanhakijoilta, että Helsingin kaupungin vapaaehtoistyöntekijöiltä. Hanke kehitettiin luomaan toimintaa paikkakunnille, jossa oli vain vähän varhaista kotoutumista tukevaa toimintaa. Toiminnalla haluttiin tukea julkisen sektorin tarjoamia palveluja. (Tutu, rahoitushakemus, 2016)

Toiminnan tavoitteena oli turvapaikanhakijoina Suomeen tulleiden osallisuuden, yhteisöllisyyden ja taitojen kehittymisen edistäminen vapaaehtoisuuteen perustuvan toiminnan avulla. Hankkeella haluttiin parantaa tämän kohderyhmän tilannetta ja lähteä heidän tarpeistaan käsin liikkeelle. (Tutu, rahoitushakemus, 2016)

2.2 Tutuksi-hankkeen arvot

Hankkeen toiminnalla haluttiin lisätä osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta, oman asuinympäristön tuntemuksen lisäämistä ja kontaktiverkostojen kasvattamista, lisäksi haluttiin tukea kulttuuriin ja kieleen tutustumista, työelämätaitojen oppimista, työllistymistä edistävien verkostojen kasvattamista ja omien vahvuuksien löytämistä. Tärkeä tavoite ja arvo oli myös ketterän kansalaistoiminnan osaamisen jakaminen Tutu ry:n omissa verkostoissa, sekä yhteistyökumppaneille. (Tutu, rahoitushakemus, 2017)

Hanke halusi esittää turvapaikanhakijat aktiivisina toimijoina. Turvapaikanhakijan sijasta viestinnästä käytettiin termiä ”tulija”. Tällä haluttiin pyrkiä pois ryhmiä ja jakoja luovasta erottelusta. Hankkeessa keskityttiin puhumaan vain ihmisistä erilaisin taustoin. Turvapaikanhakijat haluttiin tuoda esille aktiivisina toimijoina, joilla on kykyjä ja toiveita, sekä korostaa tasa-vertaisuutta toiminnassa kautta linjan. (Tutu, rahoitushakemus, 2017)

3 KOTOUTUMISPROSESSI

Kotoutuminen tarkoittaa sellaista tilaa, jossa maahanmuuttaja osallistuu ympäröivän yhteiskunnan toimintaan säilyttäen samalla omaa kulttuuri-identiteettiään. Kotouttamiseksi kutsutaan niitä yhteiskunnallisia toimenpiteitä, joilla pyritään tukemaan tätä prosessia. Kotouttamispolitiikan ja siihen liittyvien yhteiskunnallisten toimien tarkoituksena on säädellä yksilöiden ja ryhmien suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan. (Kotouttaminen, n.d.)

Tässä luvussa tarkastellaan ensin kotoutumisen ja kotouttamisen lainsäädännöllisiä raameja. Sen jälkeen esitellään keskeiset teoriat, jotka selvittävät kotoutumisen prosesseja yhteiskunnallisesta ja yhteisöllisestä näkökulmasta sekä lopuksi yksilön omana prosessina. Erityisesti tarkastellaan turvapaikkaa hakevien ihmisten asemaa lainsäädännössä.

3.1 Kotoutumista ohjaava lainsäädäntö

Maahanmuuttopolitiikan tarkoitus on säädellä maahantuloa ja maassa oleskelua (Timonen, Poti, Pappinen, 2016 s. 11). Suomen maahanmuuttopolitiikka keskittyy liikkuvuuden sujuvoittamiseen ja hallittuun maahanmuuttoon. Hallitulla maahanmuutolla pyritään turvaamaan ulkomaalaisen oikeusasema, kansainväliset velvoitteet ja yhteiskunnan kestävyys. Hallituksen linjauksessa tuetaan erityisesti työllisyyttä ja julkista taloutta vahvistaa, huoltosuhdetta kohentavaa ja kansainvälistymistä edistävää maahanmuuttoa. (Sisäministeriö, n.d.)

Viranomaisten tehtävä on toteuttaa kotouttamis- ja maahanmuuttopolitiikkaa kansainvälisellä, kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Valtionhallinto määrittelee yleiset periaatteet ja vähimmäisvaatimukset, maakuntatasolla seurataan ja kehitetään palveluita omalla toimialueella. Paikallistasolla maahanmuutto vaikuttaa koko paikalliseen rakenteeseen. (Timonen ym., 2016 ss. 16–17) Turtiaisen (2013, ss. 195–197) mukaan Valtonen (2008) jaottelee kuntien parissa tehtävän työn vastaanottavaan, kotouttavaan ja monikulttuuriseen työhön.

Maahanmuuttajataustaisille suunnattuja palveluja säätelee Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010 sekä laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1386/1999 (Timonen ym., 2016 s. 11). Lakeja sovelletaan Suomeen muuttaviin ulkomaalaisiin, joilla on Ulkomaalaislaissa 301/2004 tarkoitettu voimassa oleva oleskelulupa Suomessa, joiden oleskeluoikeus on rekisteröity tai joille on myönnetty oleskelukortti. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2016) Lait takaa oleskeluluvan saaneille oikeuden kotouttamistoimenpiteisiin riippumatta maahantulon perusteista. Tavoite on ”edistää maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnanvapautta toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien keskeisten tietojen ja taitojen saavuttamista” (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 439/1999 § 2).

Laki kotouttamisen edistämisestä 1386/2010 on säädetty vastaamaan maahanmuutossa tapahtuneeseen kasvuun sekä yhteiskunnan monimuotoistumiseen. Sen tavoitteena on lisätä ja tukea maahanmuuttajien osallisuutta yhteiskunnassa. Kaikilla maahanmuuttajilla on oikeus saada perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, työelämästä ja kotoutumista edistävistä palveluista. Minimissään toimenpiteet käsittävät informaation tarjoamisen suomalaisesta yhteiskunnasta. Kotouttamistoimenpiteet ovat

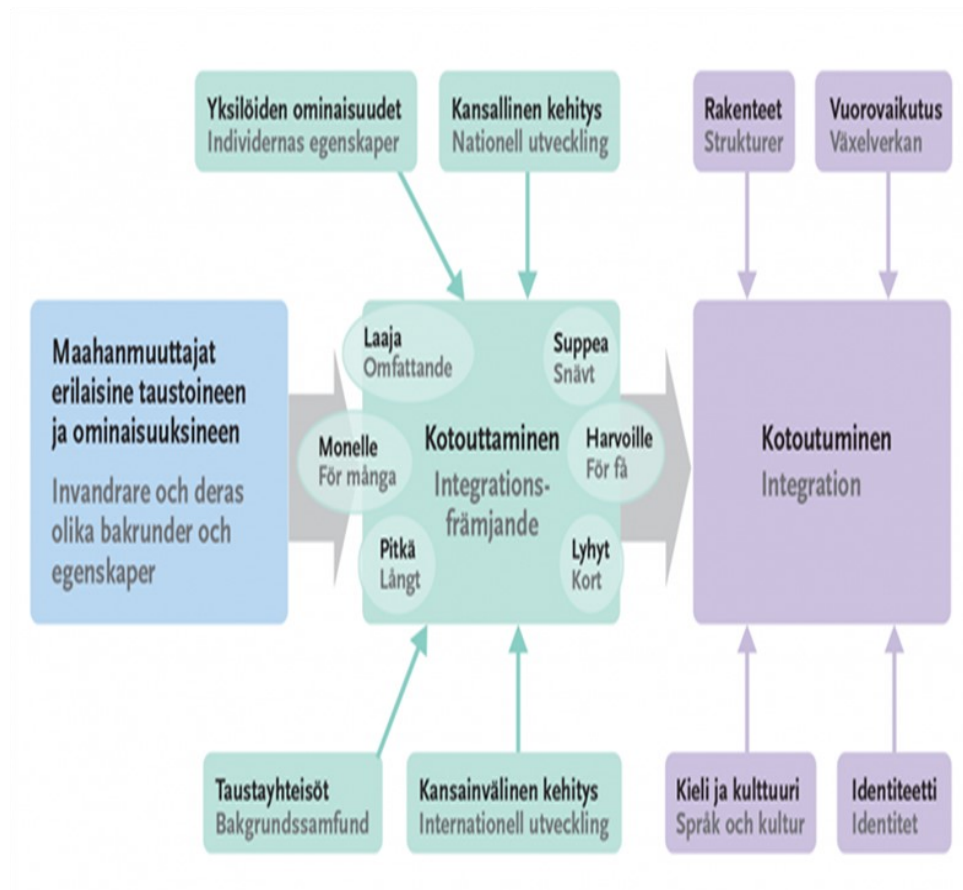
harkinnanvaraisia. (Kotouttaminen, n.d; Laki kotouttamisen edistämisestä 1386/2010)

Laki kotouttamisen edistämisestä 1386/2010 asettaa kotouttamisvelvoitteen työvoimaviranomaisille. Jos ihminen ei kykene osallistumaan työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, kotouttamistyö kuuluu kuntien sosiaaliviranomaisille. Vastavuoroisesti maahanmuuttajalla on velvollisuus osallistua suunnitelman laatimiseen. Kyseessä on sosiaalinen oikeus, joka yhdistää maahanmuuttajan ja julkisen vallan. (Vuori, 2012, s. 239) Kotouttaminen on ihmisoikeusvelvoitteiden täytäntöönpanoa, johon Suomi on sitoutunut (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2016).

3.2 Kotoutumispalvelut ja kotoutumisprosessi

Maahanmuuttajien kotoutumispalvelut perustuvat ajatukseen kaksisuuntaisuudesta. Keskeistä on osallistumisen ja aktiivisuuden lisääminen, joka toteutuu kotoutumissuunnitelmaan liittyvissä toimissa. Laki määrää kotoutumisajaksi kolme tai viisi vuotta. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010) Kotoutumiskäytännössä nähdään, että väylä yhteiskunnan jäseneksi toteutuu työelämään pääsyn kautta. (Mammon, Pihjala & Pyyhtinen, 2013, ss. 208–210) Työpaikan kautta löydetään sosiaalisia suhteita ja uusia verkostoja. Samalla kielitaito ja kulttuurinen ymmärrys vahvistuvat. (Saukkonen, 2016) Kokonaisvaltaisen yhteiskunnallisen osallisuuden tukeminen jää työpainotteisuuden alle. Palkattomalla hoivatyöllä tai kansalaistoiminnalla ei ole tunnustettua paikkaa kotoutumislainsäädännössä (Vuori, 2012, s. 236).

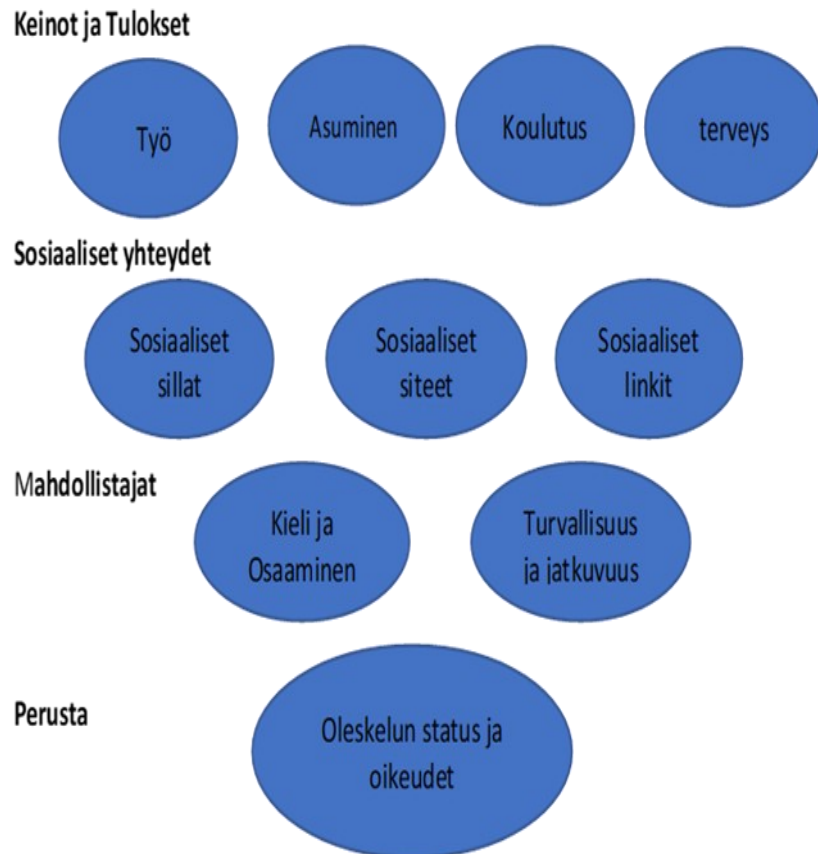
Kotoutumisen prosesseihin vaikuttavat monet eri tekijät (Kuva 2.). Kohde- maan yhteiskunnallinen vakaus, etniset ja kulttuuriset rakenteet ja maahan tulijoiden erilaiset taustat ja henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat kotoutumisen lopputulokseen. (Saukkonen, 2016) Kotoutumisella ei ole selkeää alkua- tai loppupistettä. Se tapahtuu kaikissa kontakteissa, joissa ihminen kohtaa suomalaisen yhteiskunnan. Tuntiessaan uuden kotimaansa yhteiskunnallisia toimintamalleja, kieltä ja kulttuuria, ihminen lopulta löytää paikkansa. (Vuori, 2012, s. 235)

Kuva 2. Kotoutuminen ja kotouttamisen kokonaiskuva (Saukkonen, 2016).

3.3 Kotoutumisen keinot ja tulokset

Kotoutuminen ei toteudu vain ihmisen omana sisäisenä prosessina. Siihen vaikuttavat monet tekijät. Edellisessä aluvuossa esiteltiin kotoutumiseen vaikuttavat yhteiskunnalliset rakenteet, jotka määrittää lainsäädäntö. Ager & Strang (2008, s. 170) tarkastelevat kotoutumista toisiinsa vuorovaikutuksessa olevien tekijöiden avulla. (Kuva 3.)

Kuva 3. Conceptual framework defining core domains of integration (Ager & Strang, 2008, s. 170; ks. myös Rajamäki, 2017).

Perustan kotoutumiselle luovat yksilölliset odotukset ja käsitykset uudesta kotimaasta. Muodollinen asema = oleskelulupa määrittää ihmisen oikeudet palveluihin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen. Muodollinen asema sisältää käsityksen kansalaisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista. Statukseen vaikuttaa, onko kysymys pakolaisuudesta, turvapaikanhakijuudesta, paperittomuudesta tai vapaaehtoisesta maahan muutosta. (Ager & Strang, 2008, ss. 174–177; ks. myös Rajamäki, 2017)

Kotoutumisen mahdollistavia tekijöitä ovat kielitaito ja lukutaito. Nämä mahdollistavat sosiaaliset yhteydet sekä yhteisöihin että yhteiskuntaan. Lukutaidottomuus, heikko kielitaito tai yhteiskunnallinen osaaminen voivat altistaa puutteelliselle sosiaaliselle vuorovaikutukselle ja köyhyydelle ja estää osallistumisen yhteiskunnan toimintaan. Kulttuurinen ja yhteiskunnallinen tieto mahdollistaa kulttuuristen tapojen sekä yhteiskunnallisten toimintojen ymmärtämistä. Turvallisuus ja jatkuvuus mahdollistavat tunteen elämän hallinnasta ja mielekkyydestä. Tätä tunnetta heikentää uuden

yhteiskunnan epävakaus. (Ager & Strang, 2008, ss. 181–184; ks. myös Rajamäki, 2017)

Sosiaaliset yhteydet integroivat yhteiskuntaan luoden sosiaalisia suhteita eri yhteisöjen välillä. Sosiaaliset siteet vahvistavat kuulumista omaan lähiympäristöön ja yhteisöön. Ystävällinen ja vastaanottava lähiympäristö luo yhteisöllisyyden tunnetta, jota vahvistavat osallistavat aktiviteetit. Sosiaaliset sillat rakentavat kontaktin lähiympäristön ulkopuolelle muihin yhteisöihin. Sillat vahvistavat sosiaalista yhtenäisyyttä ja kulttuurien välistä ymmärrystä. Sosiaaliset yhteydet muodostavat kontaktin julkisiin institutioihin ja yksityisiin palveluihin, kuten työelämään, koulutukseen, päätöksen tekoon ja eri prosesseihin. (Ager & Strang, 2008, ss. 177–181; ks. myös Rajamäki, 2017)

Kotoutumisen keinot ja tulokset ovat asuminen, terveys ja hyvinvointi, sekä työ ja koulutus. Asuminen vaikuttaa turvallisuuden tunteeseen, pysyvyyteen, mahdollisuuteen luoda sosiaalisia suhteita ja osallistua palveluihin. Terveys vaikuttaa valmiuteen osallistua työn ja opiskelun tai sosiaalisten yhteyksien kautta. Työn ja koulutuksen kautta luodaan sosiaalisia kontakteja, opitaan kieltä ja yhteiskunnan toimintaperiaatteita. Tämä vaikuttaa toimeentuloon, itseluottamukseen ja arjen mielekkyyden kokemiseen. (Ager & Strang, 2008 ss. 169–173; ks. myös Rajamäki, 2017)

Arkielämässä kotoutuminen tapahtuu paikallisesti. Sosiaaliset suhteet solmitaan lähiympäristössä. Turvallisuuden ja turvattomuuden tunteet muodostuvat omalla asuinalueella koettuihin asioihin Paikallinen identiteetti tuo ihmisiä yhteen. (Saukkonen, 2016) Paikallisuuden merkitystä on tutkittu vielä vähän, mutta sen merkitys on noussut yhteiskunnallisessa keskustelussa kotouttamistoimenpiteiden vahvistamisessa.

4 PAKOLAISUUS JA TURVAPAIKANHAKIJUUS

Ihmisoikeudet sitovat niihin sitoutuneita valtioita, joista Suomi on yksi. Oikeuksien perustana on ihmisarvo, johon sisältyy oikeus elämään, ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen, henkilökotaiseen turvallisuuteen ja kidutuksen, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kielto. Lisäksi voidaan erottaa taloudelliset perus- ja ihmisoikeudet, sosiaaliset ja sivistykselliset perus- ja ihmisoikeudet sekä ympäristöä koskevat perus- ja ihmisoikeudet. Taloudellisia perus- ja ihmisoikeuksia ovat oikeus työhön, oikeudet työssä ja oikeus koulutukseen. Sosiaalisia ja sivistyksellisiä perus- ja ihmisoikeuksia ovat oikeus hyvinvointiin, oikeus sosiaaliturvaan ja oikeus koulutukseen ja kulttuuriin. Ympäristöön kuuluvat perus- ja ihmisoikeudet ovat luonnon suoja, oikeus terveelliseen ja viihtyisään ympäristöön ja oikeus vaikuttamiseen. (Arajärvi, 2011, ss. 86–91)

Yhdenvertaisuuden takaamiseksi on säädetty Yhdenvertaisuuslaki, jonka tarkoituksen on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneiden oikeusturvaa (Ihmisoikeudet, n.d.). Laki kieltää välittömän eli suoran syrjinnän, välillisen eli epäsuoran syrjinnän, häirinnän sekä ohjeen tai käskyn syrjiä jotakuta. Kielletyt syrjintäperusteet ovat ikä, etninen tai kansallinen alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, terveydentila, vammaisuus, sukupuoli, suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy. (Kotouttaminen, n.d; Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014)

Suomen kansalaiselle taataan perusoikeudet, jotka on kirjattu Perustuslain 2. lukuun. Perusoikeuksia ovat muun muassa kansalaisten yhdenvertaisuus lain edessä, oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapaus, yksityiselämän ja omaisuuden suoja, uskonnon ja omantunnon vapaus, sananvapaus, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus, oikeus äänestää valtiollisissa vaaleissa ja kansanäänestyksessä, ja oikeus maksuttomaan perusopetukseen. (Suomen perustuslaki 731/1999 § 2)

Ulkomaalaisen oikeudellinen asema määrittellään Ulkomaalaislaissa, joka on laajin maahanmuuttoa koskeva laki. Siinä säädetään ulkomaalaisen maahantuloon, maasta lähtöön, oleskeluun ja työntekoon liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista Suomessa. Lain tarkoituksena on edistää hallittua maahanmuuttoa ja kansainvälisen suojelun antamista perus- ja ihmisoikeudet huomioiden. (Ulkomaalaislaki 301/2004)

Kansalaisuuslaki 359/2003 määrää, millä edellytyksillä henkilö saa, säilyttää tai menettää Suomen kansalaisuuden. Laki pyrkii myös estämään ja vähentämään kansalaisuudettomuutta. Maahanmuuttajiin katsotaan kuuluvan kaikki ulkomailta muuttaneet, niin siirtolaiset, pakolaiset kuin EU-kansalaisetkin. Maahanmuuttajien oikeuksia ja velvollisuuksia määrittävät Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 439/1999 sekä Laki kotoutumisen edistämisestä 1836/2010. Lakeja sovelletaan henkilöön, jolla on Ulkomaalaislaissa 301/2004 tarkoitettu voimassa oleva oleskelupa Suomessa.

Laillisesti turvapaikanhakija ei ole maahanmuuttajan tai pakolaisaseman saaneen asemassa. Hänen oikeuttaan kansainväliseen suojeluun vasta selvitetään ja ihminen on turvapaikkaprosessissa. Turvapaikanhakijoiden asemaa ja oikeuksia määrittävät Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta eli Vastaanottolaki 746/2011. Vastaanottolain 746/2011 §13 mukaisesti turvapaikanhakijoille järjestetään majoitus, vastaanottoraha, välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut, tulkkipalvelut, turvapaikkahakemukseen liittyvää oikeusapua, välttämättömien perustarpeiden turvaaminen ja työ ja opiskelutoimintaa. Vastaanottokeskukset tukevat ja ylläpitävät turvapaikanhakijan toimintakykyä turvapaikkaprosessin aikana. Oikeudelliselta asemaltaan vastaanottokeskuksessa kirjoilla olevat tai asuvat ovat turvapaikanhakijoita tai juuri oleskeluluvan saaneita pakolaisia,

joilla on oikeus vastaanottopalveluihin ennen kuntaan siirtymistä. (Miettinen, Jokinen & Mikkonen, 2013, ss. 175–178)

Lainsäädäntö takaa turvapaikanhakijalle sekä juuri pakolaisaseman saaneelle henkilölle kapeat mahdollisuudet elää ja toimia Suomessa. Kotoutumislain tarkoittamat tuki ja palvelut, joilla pyritään edistämään maahanmuuttajien mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan, eivät koske turvapaikanhakijoita. Tämä oikeudellinen välitila asettaa tietyt ehdot ihmisten toimintamahdollisuuksille, jotka määrittyvät suoraan muodollisen kansalaisuuden puutteesta. Oikeudellinen välitila syntyy tilanteessa, jossa turvapaikkaa on haettu ja päätöstä odotetaan. Toinen välitila on muodoltaan enemmän rakenteellinen ja syntyy kun turvapaikan saaneen oikeudellinen asema muuttuu pakolaisasemaksi. Hänelle syntyy oikeus rakentaa elämää ja tulevaisuutta Suomessa. Siirtymävaihe voi olla haastava, vaikea ja viedä paljon aikaa. Oikeudellinen välitila asettaa rajoitteita, varsinkin kun ihminen pyrkii pois tästä välitilasta työntöön, opiskelun, avioliiton tai perhe-elämän suhteen. Itsemääräämisoikeus ja valinnanvapaus määrittyvät säädettyjen lakien kautta. (Miettinen ym., 2013 ss. 175–178)

Erikseen tulevat vielä ihmiset, joilla ei ole laillisesti osaa yhteiskunnan tarjoamasta turvasta ja palveluista. Paperittomuudelle ei ole virallista määritelmää. Yleisesti voidaan todeta, että yleisesti voidaan todeta, että paperiton on henkilö, joka elää Suomessa ilman laillista oleskeluoikeutta tai vakuutusturvaa sairauden hoitoon. Turvapaikanhakijat ole paperittomia. Paperittomaksi voi joutua esimerkiksi kielteisen turvapaikka- tai oleskelupäätöksen jälkeen. (Suomen Pakolaisapu, 2019, s. 22)

Laki määrittää ihmisen sisä- ja ulkopuolisuutta yhteiskunnassa. Puhutaan yhteiskunnallisesta ulkopuolisuudesta. Sen vastakohta on yhteiskunnallinen osallisuus, joka toteutuu ihmisen ja yhteiskunnan välisessä suhteessa. Se vaatii toteutuakseen yhteiskuntaan kuulumisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen. Yhteiskunnallisessa osallisuudessa esille nousevat yhteiskunnan jäseniksi katsomiensa ihmisten oikeudet. Kuulumisen edellytys on muodollinen asema, kuten kansalaisuus tai oleskelulupa. (Nivala & Ryynänen, 2019, s.170)

5 KANSALAIKUUS JA OSALLISUUS

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokra (Isola ym. 2017, ss. 9–10) määrittelee osallisuuden ”kuulumiseen sellaiseen kokonaisuuteen, jossa pystyy liittymään erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja merkityksellisiin vuorovaikutussuhteisiin sekä vaikuttamaan oman elämän kulkuun, mahdollisuuksiin, palveluihin ja joihinkin yhteisiin asioihin”. Suomessa sosiaalinen osallisuus on paitsi arvotavoite, myös keino torjua köyhyyttä ja

syрjäytymistä sekä edistää oikeudenmukaisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. (THL, 2020)

Sosiaalipedagoginen lähestyminen osallisuuteen tarkoittaa kuulumista johonkin. Osallisuus toteutuu ihmisen ja yhteisön välillä. Ihminen tulee osalliseksi, kun hän saa olla osana, toimia osana ja kokea olevansa osa yhteisöä. Osallisuus toteutuu, kun osatekijät toteutuvat vuorovaikutuksessa keskenään. Kuuluminen kuvaa ihmisen suhdetta yhteisöön. Se on prosessi, jossa muodostuu syvä kuulumisen kokemus yhteydestä ympäristöön, jossa ihminen on sopusoinnussa ympäristön kanssa. Kuulumisen tunne on henkilökohtainen, mutta kuulumisen kohteita ihminen ei suurelta osin valitse itse. Kyse on kuulumisen yhteisöllisestä ulottuvuudesta. Sen ehtoja, rajoja ja mahdollisuuksia määritellään paitsi sosiaalisesti, myös poliittisesti. On tärkeää tunnistaa ja tehdä näkyväksi kuulumisen rajoja ja niiden määrittelyjä. Kyseenalaistamalla olemassa olevia määrittelyjä kuulumisen ehdoista tuodaan näkyviin piilossa olevia luokitteluja meihin ja muihin. (Nivala & Ryyänen, 2019, ss. 138—142)

5.1 Kansalaisuus osallisuuden määrittäjänä

Maahanmuuttajalle keskeinen osallisuuden mittari on oleskeluoikeuden saaminen tai kansalaisuus. Suomessa kansalaisuus peritään vanhemmilta tai kansalaisuus perustuu maassa oleskeltuun aikaan (Ekholm, 2001, ss. 164–165). Ihmiset, jotka eivät ole saaneet oleskelulupaa, elävät reunakansallisuuden käsitteen alla. Reunakansalaisuus tarkoittaa asemaa, jossa ihmisellä ei ole kansalaisuusasemaa eikä muodollisia kansalaisten oikeuksia. Tämä lähtökohta vaikuttaa ihmisen yhteiskunnallisen toiminnan ehtoihin ja mahdollisuuksiin. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 160)

Yhteiskunnallisen kuulumisen ja osallistumisen määräävin tekijä on sen jäsenyys eli kansalaisuus. Se on kokonaisvaltaista yhteisön jäsenyyttä, joka määritellään lakien ja sopimusten avulla. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 138, 160) Kansalaisuus yhteiskunnallisena osallisuutena on luonteeltaan sisäpuolisuutta, mukaan ottamista ja yhteisöön kuulumista. Vastaparina osallisuudelle toimii osattomuus eli ulkopuolisuus. Osallisuus yhteiskunnan jäsenyytenä ja kokonaisvaltaisena kokemuksena voi kuitenkin toteutua monella eri tasolla. Yksi näkökulma on tarkastella sitä annettuna, osallistuvana ja koettuna kansalaisuutena. (Nivala, 2008, s. 16, 166)

5.1.1 Muodollinen kansalaisuus

Annettu yhteiskunnan jäsenyys toteutuu muodollisena asemana. Se tarkoittaa kansalaisuusasemaa, joka on sidottu valtioon ja sen lainsäädäntöön. Laki toimii yhteisön sisä- ja ulkopuolisen erottelun välineenä. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 161) Inklusio on mukana olemista ja yhteisöön liittymistä ja liittämistä. Eksklusio tarkoittaa poissulkemista ja syrjään jättämistä. Inklusio ja eksklusio voidaan liittää myös kansalaisuuteen. (THL, 2020) Kyse on ihmisen yhteiskunnallisen toiminnan ehdoista ja mahdollisuuksista. Muodollinen kansalaisuusasema tarjoaa raamit, jotka määrittelevät ihmisen toiminnan ehdot ja mahdollisuudet virallisen määrittelyn kautta. Se toimii perustana toiminnalliselle ja kokemukselliselle kansalaisuudelle. (Nivala & Ryyänen, 2019, ss. 161–162) Turvapaikanhakijalla on rajatusti oikeuksia, jotka vastaavat muodollisen kansalaisen oikeuksia. Paperiton on muodollisesta näkökulmasta täysin ulkopuolinen.

Kansalaisen oikeuksien suhteen muodollisen kansalaisuusaseman saaneet ovat tasavertaisesti osallisia. Mitä laajemmin kansalaisuuden oikeudet toteutuvat, sitä vahvemmin osallisuus yhteisestä hyvästä toteutuu. (Nivala, 2008, ss. 166–167) Ilman muodollista kansalaisuusasemaa olevalla ihmisellä täyden kansalaisuuden toteutuminen ei ole mahdollista. Yhteiskunta ei ole kuitenkaan pelkästään laillinen valtiomuoto, vaan yhteiskunta on vuorovaikutusta ihmisten välillä. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 166)

Yhteiskunnan rakenteet luovat osattomuutta ja kuulumattomuutta sulkeamalla laillisella järjestelmällä (kansalaisuus, oleskelulupa tai vastaava) osan ihmisistä pois taloudellisista, sivistyksellisistä ja sosiaalisista oikeuksista (Nivala, 2019 ss. 169–170). Maahanmuuton näkökulmasta turvapaikanhakijat, paperittomat ja pakolaiset eivät pysty ilmentämään täyttä kansalaisuutta sen eri muodoissaan (Oikeusministeriö, 2005. ss. 42–45).

5.1.2 Toiminnallinen kansalaisuus

Kansalaisuus yhteiskunnan jäsenyytenä voi toteutua osallistumisen kautta. Maahanmuuttotutkimuksessa puhutaan ilmiöstä ”*act of citizenship*”, kansalaisuuden teko. Ihminen voi toteuttaa yhteiskunnan jäsenyyttä myös osallistumalla yhteisön vuorovaikutukseen, yhteiseen toimintaan sekä sosiaalisiin verkostoihin. (Nivala & Ryyänen, 2019, ss. 164–166)

Toiminnallinen kansalaisuus voi toteutua sosiaalisella tasolla oman yhteisön hyvinvointiin liittyvänä osallistumisena ja vaikuttamisena tai se voi olla poliittista toimintaa eli osallistumista keskusteluun, päätöksentekoon ja toimintaan yhteisön hyväksi. (Nivala, 2008, ss. 167–168) Toiminnallinen kansalaisuus tulee todeksi ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Se toteutuu ihmisten luomana toimintana yhdistyksissä ja yhteisöissä kansalaisyhteiskunnassa. (Oikeusministeriö, 2005. ss. 42–45)

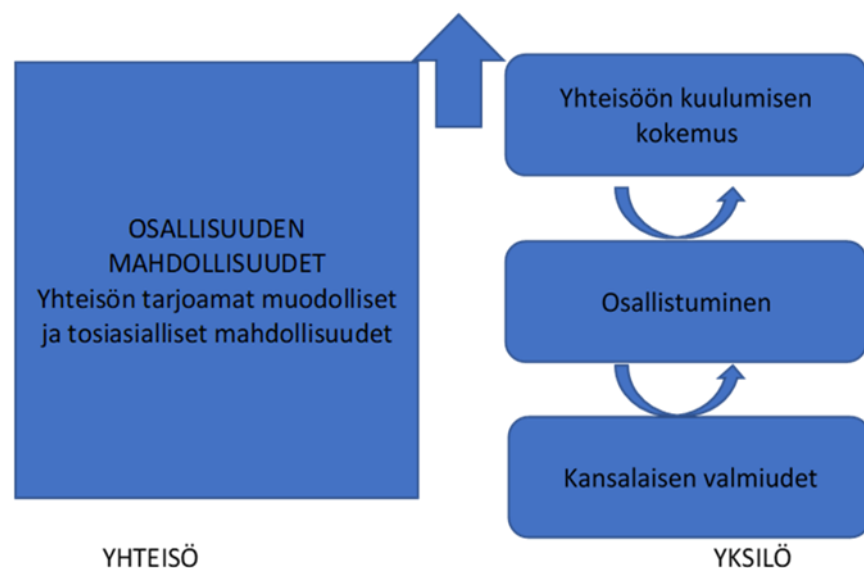
5.1.3 Kokemuksellinen kansalaisuus

Yhteiskunnallisen jäsenyyden perustana voi olla kansalaisen oma kokemus. Kuulumisen kokemus voi kehittyä osallistumisen kautta. Oleellista on tietoisuus yhteisön olemassaolosta sekä tunne omasta kuulumisesta siihen. (Nivala & Ryyänen, 2019, ss. 167–168) Nykyisessä moninaisessa ja monikulttuurisessa yhteiskunnassa koettua kansalaisuutta pitää rakentaa muuten, kuin vahvalle kansalliseen yhteisöön kuulumiselle. Kansalaisuus liitettyä kansallisvaltioajatteluun sulkee yhteiskunnan jäsenet pois yhteisestä kansalaisyhteiskunnasta jakaen jäsenet ”meihin” ja ”muihin”. (Nivala, 2008, s. 169)

Osallisuus ja kuulumisen kokemus mahdollistuu kaikille yhteiskunnan jäsenille, kun kansalaisuutta tarkastellaan laajemmin toiminnallisuuden ja kuulumisen kautta, eikä pelkästään passiivisena muodollisena asemana. (Vuori, 2012, s. 236) Aktiivinen kansalaisuus on sellaista toimintaa, jolla ihminen pyrkii vaikuttamaan yhteiseen julkiseen elämään. Pakolaisten voi olla joskus vaikea kokea osallisuutta. Syrjintä, kokemus rasismista tai ulossulkemisesta, heikko kielitaito ja aiemmat traumaattiset kokemukset, voivat vaikeuttaa halukkuuteen osallistua yhteiskuntaan oman viiteryhmän ulkopuolella. Kuitenkin tukemalla ihmisiä itsenäisyyteen, suunnitelmallisuuteen ja päätöksentekoon voidaan lisätä riippumattomuutta ja sosiaalisen osallisuuden kokemista. Osallisuuden kokemus tukee hyvää kotoutumista. (Castaneda ym., 2018, ss. 78–79)

5.1.4 Osallisuuden edellytykset

Osallisuuden toteutumiselle tarvitaan edellytyksiä, joita ovat kansalaisyhteisön tarjoamat osallisuuden mahdollisuudet, kansalaisen valmiudet, osallistuminen ja kokemus yhteisöön kuulumisesta (Kuva 4.). Yhteisön tarjoamat osallisuuden mahdollisuudet muodostavat perustan ihmisen osallisuuden toteutumiselle. Mahdollisuudet ovat kansalaisen muodollisen aseman tarjoamia oikeuksia sekä yhteisön toiminnan puitteita, jotka mahdollistavat yksilön oikeuksien toteutumisen. Näitä oikeuksia ovat yksilönvapaus sekä osallisuus yhteisön suojasta, turvasta ja hyvinvoinnista. (Nivala, 2008, s. 166–170)

Kuva 4. Kokemus osallisuudesta (Nivala, 2008. s. 169)

Kansalaisen valmiudet tarkoittavat taitoja hyödyntää osallisuuden mahdollisuuksia. Näitä ovat tieto oman aseman sisältämistä muodollisista oikeuksista ja mahdollisuuksista, luku- ja kirjoitustaitoa, kykyä asioida erilaisten julkisten tahojen kanssa, kykyä vaatia oikeuksiensa mukaisia etuja ja sosiaalisia valmiuksia osallistua kanssakäymiseen sekä yhteistoimintaan kansalaisena. Kyse on sekä yksilöllisistä valmiuksista että sosiaalisista valmiuksista osallistua yhteiselämään ja kiinnittyä sosiaaliseen toimintaympäristöön. *Osallistuminen* tarkoittaa julkisessa toimintaympäristössä tapahtuvaa toimintaa. Se on sosiaalista toimintaa, joka vahvistaa vuorovaikutussuhteita- ja verkostoja. Näiden suhteiden ja verkostojen kautta ihminen kiinnittyy yhteisöönsä ja tulee osalliseksi yhteiselämästä. *Yhteisöön kuulumisen kokemus* liittyy yhteisön jäseniinsä ja sitouttaa heidät yhteisön periaatteisiin ja arvoihin. Side yhteisöön voi olla eri vahvuista ja toteutua yhteisön jäsenen identiteettinä, yhteenkuuluvuuden tunteena, lojaalisuutena tai solidaarisuutena yhteisöä ja sen jäseniä kohtaan. (Nivala, 2008, ss. 170–171)

Edellä luetellut neljä perusedellytystä muodostavat kokemuksen osallisuudesta (Nivala, 2008, s. 172). Kuulumisen tunne on henkilökohtainen ja syntyy sisältäpäin. Hyväksynnän ja yhteyden etsiminen muihin on osa ihmisen perustuvanlaatuista kokemusta siitä, kuka hän on. Kuuluminen saa aikaan iloa, onnellisuutta, tyytyväisyyttä ja täyttymystä. Kuulumattomuus taas aiheuttaa masennusta, ahdistusta ja toivottomuutta. Olennaista on, että kuulumisen ja osallisuuden mahdollisuuksiin vaikuttavat määritelmät siitä, ketkä voivat osallistua ja ketkä suljetaan osallistumisen ulkopuolelle. Nämä määritelmät rakentavat tai estävät osallisuutta. (Nivala & Ryyänen, 2019, ss. 142–143)

5.2 Osallisuuden vahvistaminen

Osallisuuden vahvistaminen tarkoittaa sen edellytysten kehittämistä. Kun edellytyksiä vahvistetaan ja kehitetään, puhutaan ihmisen kokonaisvaltaisen osallisuuden kokemuksen edellytysten tukemisesta. Tehtävänä on tällöin kansalaisten valmiuksien kehittäminen, osallistumisen tukeminen ja yhteisöön kuulumisen kokemuksen vahvistaminen. Yhteisön mahdollisuuksien kehittäminen on ensisijaisesti rakenteellisen päätöksentekojärjestelmän poliittinen tehtävä, mutta osallisuuden kokemuksen vahvistaminen lisää myös yhteisön jäsenten osallistumista yhteisönsä kehittämiseen. (Nivala, 2008, ss. 172—172)

Kansalaisen valmiuksien kehittäminen tukee ihmisen omien oikeuksien ja mahdollisuuksien tiedostamisesta. Tiedollisten valmiuksien lisäksi toiminnallisten valmiuksien kehittäminen on oikeuksien ja mahdollisuuksien hyödyntämisen edellytys. Toiminnalliset valmiudet voivat toteutua eri vahvuuksina. Valmiuksien kehittämisen tavoitteena on, että ihmiselle syntyy valmius toimia osallistumisen toteuttajana. Sosiaaliset valmiudet ovat avainasemassa, sillä osallisuus toteutuu sosiaalisen vuorovaikutuksen ja yhteiselämän kautta. Toiminnalliset valmiudet voivat olla erilaisia eri toimintaympäristöissä. (Nivala, 2008, ss. 172—173)

Yhteisöön kuulumisen kokemuksen vahvistaminen pyrkii synnyttämään kokemuksen positiivisesta yhteydestä yhteisöön ja sen jäseniin. Yhteyden rakentumista tuetaan inhimillisten yhteisten arvojen ja sosiaalisten vahvuuksien kautta. Osallistumisen vahvistaminen ja tukeminen tarkoittaa erilaisten osallistumismahdollisuuksien parantamista ja osallistumishalun vahvistamista. Tämä tapahtuu kasvun tukemisen sekä itsetunnon- ja luottamuksen vahvistamisen kautta. (Nivala, 2008, ss. 172—174)

Yhteisön osallisuuden mahdollisuuksien kehittämisen sekä yksilön osallisuuden edellytysten kehittämisen kautta syntyy kokemus osallisuudesta ihmisen sisäisenä kokemuksena. Toimijuus sisältyy tavoitteeseen osallisuuden vahvistamisesta. Toimijuus on osallisuuden pohjalta rakentuvaa kriittistä, omaehtoista toimintakykyä ja muutosvalmiutta. (Nivala, 2008, s. 175)

5.3 Toimijuus

Toimijuus on osa onnellisuutta ja psyykkistä hyvinvointia kaikilla ihmisillä. Erilaisten taustojen ja osaamisen huomioiminen kannustaa toimijuuteen. Henkilökohtaisen kapasiteetin ja kykyjen käyttöön ottaminen voi ehkäistä psyykkisiä ongelmia ja edistää oman paikan löytämistä. Ihmisillä on paljon voimavaroja toteuttaa toiminallisuutaan ja aikaisemmassa elämässä hankittua osaamista. (Castaneda ym., 2018, ss. 79—80)

Sosiaalipedagoginen ajattelu nostaa toimijuuden keskeiseksi periaatteekseen. Toimijuus on halua, kykyä ja mahdollisuuksia valintojen tekemiseen

omassa elämässä vapaana ja vastuullisena yksilönä, subjektina. Toiminta toteutuu kuitenkin vain vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Ihminen on kuitenkin toiminnassa yksilö, kukaan ei ole samanlainen. Moninaisuus taas mahdollistaa toiminnan ja tekee siitä mielekästä. Toimijuuteen kietoutuu nykyhetki ja sen asettamat reunaehdot. Samalla tarvitaan luovuutta ja vallitsevan todellisuuden rajojen rikkomista eli kykyä nähdä vaihtoehtoisia mahdollisuuksia ja pyrkimystä niitä kohti. Toimijuus uudistaa ja muuttaa vallitsevia rakenteita. (Nivala & Ryyänen. 2019, ss. 95–98)

Autonomia toimijuudessa tarkoittaa itsenäisyyttä sekä vapauden mahdollisuuksia. Sisäinen autonomia tarkoittaa omien oikeuksien tiedostamista, yhteiskunnan rakenteiden hahmottamista, valmiutta ilmaista omia mielenpiteitä yhteisistä asioista sekä ottaa vastuuta omista valinnoista ja päätöksistä. Kriittinen autonomia kyseenalaistaa vallitsevia tiloja ja ulkopuolelta annettuja vaihtoehtoja, toisin kuin perusautonomia. Perusautonomia tarkoittaa osallistumista olemassa olevaan yhteiskuntaan ja toimimista annetuissa raameissa. Jos kotoutumista tarkastellaan kriittisen autonomian kautta, tarkoittaa se kriittisesti osallistuvaa kansalaista, joka kyseenalaistaa vallitsevia sääntöjä ja muuttaa annettuja raameja inhimillisemmäksi. (Nivala & Ryyänen, 2019, ss. 98–100)

Kansalaisuuden määrittelemisen toiminnallisena roolina sisältään osallistumisen oletuksen: yhteiskunnallinen toiminta on vuorovaikutusta kansalaisyhteisössä. Tämän vuorovaikutuksen seurauksena kansalaisuus roolina kehittyy. Toiminnallisen kansalaisuuden perustekijä on osallistuminen. (Oikeusministeriö, 2005, s. 17) Toimijuus on perusta kansalaisen osallistumiselle sekä yhteiskunnan kehittämiseen ja uudistamiseen. Toimijuus kehittyy osallisuuden pohjalta. Sosiaalipedagogiikassa toimijuus nähdään kansalaiskasvatuksen tavoitteena. (Nivala, 2008, ss. 175–176)

Aktiivinen kansalaisuus on yhteiskunnallista toimijuutta, joka ei vaadi kansallisvaltioon sitoutunutta kansalaisuutta tai etnistä ja kulttuurista yhtenäisyyttä. Kotouttamislainsäädännössä aktiivista kansalaisuutta ei nosteta esille. Se on kuitenkin tärkeä väylä osallistua yhteiskuntaan. Kansalaisuus toteutuu silloin aktiivisen kansalaisuuden ja toiminnallisuuden kautta. Aktiivinen kansalaisuuskäsitys muuttaa olennaisesti ihmisen mahdollisuutta osallisuuteen yhteiskunnassa. Aktiivinen ja toiminnallinen kansalaisuus tuottaa maahanmuuttajalle mahdollisuuksia, toimintatapoja ja osallistumista. Tämän toteutumiseen tarvitaan vahvaa toimijuutta, joka muodostuu osallisuuden kokemisen vahvistamisesta. (Keinänen & Mäkeläinen, 2009, ss. 183, 188–189)

6 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Vilma Arvola (2014) tutki opinnäytetyössään turvapaikanhakijoiden käsityksiä osallisuudesta. Tutkimuksessa ilmeni, että turvapaikanhakijoiden käsitykset osallisuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä olivat hyvin yksilöllisiä. Kotoutuminen koettiin hankalana kotimaan tilanteen ja turvapaikkaprosessin aiheuttaman epävarmuuden vuoksi. Haastatellut kokivat uni-vaiveuksia ja haasteita mielenterveyden kanssa. Toimintakykyyn ja käsitykseen oman arjen vaikutusmahdollisuuksista vaikutti henkinen hyvinvointi. Omaa vaikuttamista rajaavana tekijänä koettiin asunnon jakaminen muiden turvapaikanhakijoiden kesken.

Elina Kerälä ja Hanna Illikainen (2019) kartoittivat pro gradu – tutkielmasaan maahanmuuttajaäitien kokemuksia osallisuudestaan pienellä paikkakunnalla, sekä selvittivät, millaiseen maahanmuuttajille suunnattuun toimintaan äidit olivat halukkaita osallistumaan. Tutkimuksessa selvisi, että osallisuuden kannalta keskeisiä teemoja olivat perheen ja äitiyden merkitys, sosiaaliset suhteet sekä kotoutumisen kokemukset. Kokemukseen osallisuudesta vaikuttivat paljon paikallisten reaktiot. Sosiaalisissa suhteissa nousi esille yksilö- ja paikallistason osallisuus sekä yhteiskunnan tuki. Kotoutuminen nähtiin tärkeänä. Sillä oli vaikutusta osallisuuden muotoutumiseen kaikilla osallisuuden tasoilla.

Karen Block ja Lisa Gibbs (2017) selvittivät tutkimuksessaan pakolaistaustaisten nuorten sosiaalisen osallisuuden edistämistä. Osallistuminen urheiluun voi toimia pakolaistaustaisille nuorille tärkeänä tekijänä kotoutumisen onnistumisessa sekä aktiiviselle osallisuudelle yhteiskunnassa. Osallistumiseen vaikuttaa syrjintä ja kulttuurisensitiivisyyden puuttuminen urheiluympäristöissä, tiedon puute urheilupalveluista, kulkemisen hankaluus, kulttuurisesti vahvistetut sukupuoliroolit ja perheensisäiset asenteet. Tutkimuksessa nousi esille kolme eri osallistumisen muotoa. Tehokkain toiminnan muoto oli pakolaistaustaisten nuorten toiminnan integroiminen jo olemassa olevaan toimintaan kantaväestön kanssa. Pakolaistaustaisten nuorten urheilutoiminnan integroimisella jo olemassa oleviin toiminnan muotoihin katsottiin olevan suuria haasteita. Haastatteluista nousi esille kuitenkin mahdollistavia tekijöitä. Näitä tekijöitä olivat osallistumismaksuihin osallistuminen, yhteydenpidossa ja kulkemisessa avustaminen sekä yhteyshenkilö, joka aktiivisesti yhdistää nuoria ja heidän perheitään seuroihin sekä avustaa kommunikoinnissa.

7 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutuksi-hanke on luotu ihmisten tarpeeseen tulla osaksi ja kokea itsensä merkitykselliseksi yhteisen toiminnan kautta. Osallisuus on olla osana yhteisöä, toimia osana yhteisöä ja kokea olevansa osa yhteisöä. Puhutaan ihmisen henkilökohtaisesta kuulumisen tunteesta, jota ei voi määritellä ulkoapäin. Ihminen voi ulkoa päin tarkasteltuna tuntea kuulumavuutta, mutta sisäinen kokemus on päinvastainen. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 138)

Tämän sisäinen kokemuksen selvittäminen kiinnosti hanketta. Tutuksi-hankkeen arvot toteutuivat vain ihmisen omana kokemuksena, joten tutkimustehtävä rakentui tämän kysymyksen ympärille. Tavoitteena oli selvittää, miten Tutuksi- hankkeet arvot eli osallisuus ja toimijuuteen tukeminen (ks. luku 2.3) toteutuvat käytännössä turvapaikanhakijataustaisten vapaaehtoistoimijoiden kokemana. Hankkeen perusarvona oli lisätä osallisuutta ja ihmisen omaa toimijuutta. Selvittämällä muualta turvapaikanhakijataustaisten vapaaehtoistoimijoiden näkemyksiä omasta osallisuuden kokemuksestaan sekä toimijuuden tukemisesta, hankkeen toimintaa voidaan tarkastella kriittisesti ja kehittää edelleen.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat:

- Toteutuuko osallisuus hankkeessa vapaaehtoistoimijoiden kokemana?
- Toteutuuko toimijuus hankkeessa vapaaehtoistoimijoiden kokemana?

7.1 Laadullinen tutkimus

Kvalitatiivinen tutkimusote tarkoittaa lähestymistapaa, jossa pyritään ilmiön syvälliseen ymmärtämiseen, kuvaamiseen ja mielekkään tulkin antamiselle. Tutkimusmenetelmä ei pyri ilmiön määrälliseen mittaamiseen, vaan ilmiötä tutkitaan mahdollisimman syvällisesti syvyysuunnassa. Laadullinen tutkimus tutkii prosesseja ja merkityksiä; kuinka ihmiset kokevat ja näkevät tutkittavan ilmiön. Tiedonkeruuseen liittyy suora kontakti tutkittavan ja tutkijan välillä ja tutkimus tehdään ilmiön parissa haastatteleamalla tai havainnoimalla. Laadullinen tutkimus tutkii yksittäistä tapausta tai ilmiötä, ei määrällistä joukkoa. (Kananen, 2008, ss. 18, 24–25)

Kvalitatiivisessa lähestymistavassa tutkittavaa ilmiötä lähestytään kokonaisvaltaisesti. Tutkija ja tutkimuksen kohde eli informantti ovat vuorovaikutussuhteessa. Tutkija ei ole ulkopuolinen vaan subjektiivinen toimija, kuitenkin niin, että hänen täytyy tiedostaa omat uskomukset, asenteensa ja arvotuksensa. Tutkimusta tehdessä subjektiivisia mielipiteitä ei saa tuoda tuloksiin, vaan tutkittavaa ilmiötä täytyy lähestyä puhtaalta

pöydältä. Tutkittavalle ei saisi asettaa mitään ennakko-oletuksia eikä tutkijansubjektiivisia arvolatauksia. (Kananen, 2008, s. 28)

Kvalitatiivisessa tutkimusotteessa lähdetään induktiivisesta päättelystä, jossa edetään yksittäisestä yleiseen. Induktiivisessa päättelyssä kerätään havaintoja, joista edetään kohti yleistyksiä. Tätä kutsutaan aineistolähtöiseksi tutkimukseksi. Aineisto kerätään, käsitteellistetään ja lopuksi muodostetaan oletus teoriasta. Aineisto voi vahvistaa, muuttaa tai jopa kumota muodostetun teorian. Aineistosta nousee merkityksiä, jotka dokumentoidaan tutkimustuloksiksi. (Kananen, 2008, s. 20)

Tässä tutkimuksessa lähdettiin selvittämään turvapaikanhakijataustaisten vapaaehtoisten kokemuksia siitä, miten hankkeen arvot osallisuus ja toimijuuden tukeminen toteutuvat käytännössä. Tämä toteutettiin keräämällä ilmiöstä tietoa, jonka pohjalta muodostettiin tarkoituksenmukaiset aineistonkeruumenetelmät. Lopuksi tulokset analysoitiin ja tarkasteltiin teoreettisen viitekehyksen kautta. Lähestymistapa on ollut induktiivinen eli aineistolähtöinen.

7.2 Aineistonhankinta teemahaastattelulla

Aineisto kerättiin teemahaastattelulla, joka toteutettiin ryhmähaastatteluna. Teemahaastattelu on dialogia tutkijan ja tutkittavan välillä, tutkijan aloitteesta ja tutkijan ehdoilla. Vuorovaikutuksessa pyritään saamaan selville haastateltavilta tutkimuksen kannalta oleelliset asiat. Haastattelutilanne näyttäytyy keskustelunomaisena tapahtumana, jossa haastateltavalla on mahdollisuus saada äänensä kuuluville, jakaa omat kokemuksensa sekä tietonsa tutkittavasta ilmiöstä. Teemahaastattelussa aihepiirit määritellään etukäteen. Teema-alueet käydään läpi, mutta teemojen laajuus ja järjestys vaihtelevat. (Eskola & Vastamäki, 2007, ss. 25–27)

Haastattelun teemat on muodostettu yhdessä työn tilaajan kanssa. Ennen ryhmähaastattelua on toteutettu yksi testihaastattelu, jonka perusteella kysymyksiä on tarkennettu. Kysymykset käännettiin suomesta englanniksi yhteistyössä tilaajan kanssa. Haastattelurunko lähetettiin tarkistettavaksi ja oikoluettavaksi ennen ryhmähaastattelua HAMKin englannin kielen lehtorille kommentoitavaksi luettavuuden parantamiseksi. Haastattelussa otettiin huomioon mahdollinen kielimuuri ja resursoitiin tarpeeksi aikaa keskustelulle.

Teemahaastattelu toteutettiin ryhmähaastatteluna. Ryhmähaastattelua käytetään, kun halutaan selvittää henkilöiden yhteinen kanta ajankohtaiseen tutkimuskysymykseen. Menetelmä sopii myös tietojen saamiseen haastateltavien sosiaalisesta ympäristöstä. (Hirsjärvi & Halme, 2001, s. 61) Otanta oli 4 haastateltavaa kaupungeista, joissa hanke toimi. Otannan valinnan tekivät hankkeen projektipäällikkö ja projektityöntekijä, jotka huolehtivat haastateltavien informoinnista, suostumuksen hankinnasta sekä tarvittavista lupa-asioista. Kriteereinä haastateltavien valinnassa käytettiin

paikkakuntaa, riittävää kielitaitoa sekä vähintään vuoden mukanaoloa vapaaehtoistoimijana hankkeessa.

7.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Yleisten periaatteiden lisäksi tutkimuksessa tulee noudattaa tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittamista, vahingoittamisen välttämistä sekä yksityisyyttä ja tietosuojaa (Arene, 2017, s. 9). Oleellisia periaatteita ovat myös haastateltavan suostumus, tutkimuksen luottamuksellisuus ja yksityisyydensuoja (Hirsjärvi & Hurme, 2001, s. 20).

Tutkimuksessa ei kysytty haasteltavien henkilökohtaisia tietoja. Aineistosta häivytettiin tunnistamista helpottavia tekijöitä. Analyysissä ei käytetty nimiä, paikkakuntia eikä selvästi tunnistamista helpottavia yksityiskohtia. Haastateltavien tietoja ei tallennettu eikä otettu muistiin. Haastattelu suoritettiin niin, että läsnä oli vain tutkija ja haastateltavat. Haastatteluun osallistuville kerrottiin avoimesti, mitä tutkimus koskee ja heiltä kysyttiin suullisesti suostumus haastatteluun. Työn tilaaja varmisti haastateltavien suostumuksen. Suostumus varmistettiin vielä suullisesti ennen haastattelun tekemistä.

Kysymykset eivät koskeneet turvapaikkaprosessia tai mahdollisia traumaattisia tapahtumia. Tällä haluttiin varmistaa, että vaikeita kokemuksia ei käsitellä tai nosteta esille tarkoituksettomasti. Osallistuminen ei saa perustua tunteeseen pakosta. Tutkittavalle ei saa syntyä pelkoa kielteisistä seuraamuksista, jos hän kieltäytyy osallistumasta. (TENK, 2019).

Haastattelussa käytettiin muuta kuin tutkimukseen osallistuvien äidinkieltä. Tutkijalla ja haastelluilla oli yhteinen vieras kieli, englanti, jota he puhuivat samantasoisesti. Haastattelua tehtäessä varmistettiin, että kaikilla oli aikaa ymmärtää kysymykset. Tarvittaessa kysymyksiä selvennettiin.

Tutkijan objektiivisuutta ja kriittisyyttä arvioitaessa on otettava huomioon tutkijan aikaisempi kokemus. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, s. 189) Hän on ollut aktiivisesti mukana turvapaikanhakijoiden parissa. Tutkija lähestyi Tutuksi-hanketta omista subjektiivisista havainnoistaan käsin, johon vaikutti oma näkemys turvapaikanhakijoiden rajoittuneesta mahdollisuudesta osallisuuden kokemiseen. Tutkijan on tärkeä tiedostaa, että hänen subjektiiviset näkemyksensä vaikuttavat tutkimukseen. Tutkijan pitää kuitenkin tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa pyrkiä tuomaan tutkittavien käsitykset esille. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, s. 18)

Tutkimuksen otanta on vain neljä henkilöä. Täten tutkimuksen tuloksista ei voi vetää yleistettävissä olevia johtopäätöksiä. Tutkimus ei ole siirrettävissä toisenlaiseen ympäristöön. Kyse on haastateltavien subjektiivisesta todellisuudesta suhteessa hankkeeseen, joka toteutui tietyssä ajassa. (Ks.

Hirsjärvi & Halme, 2001, s. 17) Tiettyjä suuntaviivoja tutkimuksen tulok-
sista voi nostaa tarkasteluun, ei kuitenkaan yleistettävissä määrin.

Luotettavuusarvioinnissa on otettava huomioon, että haastateltavat valit-
tiin toimeksiantajan puolesta. Hanketiimi suoritti alustavan esivalinnan.
Tavoitteena oli saada mahdollisimman monipuolinen haastatteluryhmä.
Tutkimus suoritettiin ilman virallista tulkkia, joten luotettavuuden ja eetti-
syyden kannalta oli oleellista, että tutkimukseen osallistuvilla on riittävä
englannin kielen taito. Tulosten luotettavuuteen vaikuttaa se, että valitut
henkilöt olivat taustaltaan hyvin samanlaisia. Tuloksia tarkasteltaessa on
otettava huomioon niiden pätevyys vain haastateltavien kohdalla. Taustal-
taan ja valmiuksiltaan erilaisen turvapaikanhakijataustaisten ihmisten tar-
kastelu saattaa tuoda päinvastaisen tuloksen.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tuloksissa esitellään haastateltavien kokemuksia hankkeen toiminnasta,
osallistumisesta toimintaan ja yhteisöön kuulumisen kokemuksesta. Nämä
tekijät muodostavat osallisuuden edellytykset. Kun osallisuuden edellytyk-
set täyttyvät, muodostuu yksilöllinen kokemus osallisuudesta. Toimijuus
rakentuu osallisuuden pohjalta (Nivala, 2008, 168). Muodollinen asema
(oleskelulupa) määrittää ihmisen oikeudet palveluihin, yhteiskunnalliseen
osallistumiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen, eli yhteisön tarjoamiin osal-
lisuuden mahdollisuuksiin. Muodollinen asema sisältää käsityksen kansa-
laisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista. Asemaan vaikuttaa, onko ky-
symys pakolaisuudesta, turvapaikanhakijuudesta, paperittomuudesta tai
vapaaehtoisesta maahanmuutosta. (Nivala & Rynänen, 2019, s. 160)

Kaikki haastateltavilla oli turvapaikkaprosessi kesken. Muodollisen kansalai-
suuden käsitteen kautta heidän mahdollisuutensa yhteiskunnan jäsenyy-
teen ja osallisuuteen olivat rajatut. Turvapaikkaprosessi voi viedä ja turva-
paikanhakijoiden mahdollisuudet liittyä yhteiskuntaan ovat laillisesti rajoi-
tettua, esimerkiksi työn tai opiskelun kautta, koska he eivät kuulu virallis-
ten kotoutumistoimenpiteiden piiriin. Juridinen välitila koskee aikaa ennen
turvapaikkapäätöstä. (Miettinen ym., 2014, s. 177)

Tuloksissa käsitellään haastateltavien subjektiivista kokemusta osallisuu-
den edellytyksistä. Haastateltavien pienen määrän vuoksi sekä anonyymi-
teetin suojaamiseksi tulosten käsittelystä puhutaan ”haastateltavista” eikä
heitä ole tyypitelty erikseen paikkakunnan, sukupuolen tai kansallisuuden
perusteella.

Haastateltavat olivat toimineet vapaaehtoisina hankkeessa vuodesta kol-
meen vuoteen. Kotipaikkakunnat vaihtelivat pääkaupunkiseudusta pie-
nempiin paikkakuntiin. Haastateltavat olivat kuulleet hankkeesta

sosiaalisen median (Facebook) kautta tai omilla paikkakunnillaan, kun hanke oli esitellyt toimintaa yhteistyökumppaneiden tapahtumissa tai vastaanottokeskuksessa. Hankkeen parissa tehty vapaaehtoistyö vaihteli tulkina toimimisesta hankkeen esittelyyn muille ihmisille sekä erilaisiin tapahtumiin ja tapaamisiin osallistumiseen.

8.1 Hankkeen toimintaympäristö

Haastateltavat pitivät hanketta hyvänä ja tarpeellisena. Hanke toimi tiedonlähteenä paikkakuntien osallistumismahdollisuuksista. Osa koki, että hanke oli toiminut linkkinä laajempiin sosiaalisiin verkostoihin paikkakunnalla. Pienellä paikkakunnalla hankkeen luoma toiminta saattoi olla ainoa mahdollisuus osallistua ja harrastaa. Hanke oli luonut uusia osallistumisen mahdollisuuksia sekä haastateltaville, että heidän omalle yhteisölleen hankkeen ulkopuolelta. Myös Arvolan (2014, ss. 23–24) tutkimuksessa nousi esille turvapaikanhakijataustaisten ihmisten sosiaalisten kontaktien vähyys sekä luonnollisten kontaktien puute, joka aiheutti yksinäisyyttä. Vastaanottokeskuksen ulkopuolisia kontakteja oli vaikea muodostaa ja suomalaiset koettiin vaikeasti lähestyttäväiksi. Turvapaikanhakijat ovat sekä rakenteellisesti, fyysisesti että sosiaalisesti erillään ympäröivästä yhteiskunnasta. Vastaanottokeskukset ovat kaukana ja sosiaalisten suhteiden luominen keskustun ulkopuolella eläviin voi olla vaikeaa. Väli tilassa eläminen rajoittaa mahdollisuuksia osallistumiseen sekä toimijuuteen. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 278)

With them I found a way how can I do it. Because I really needed to do something with Finnish people. This is the most important to integrate with this society and community. It is the most important thing. They help me a lot in this

It helped me in for example I had lot of communication with people and I had discussion and speaking with them and share our ideas and it improve me to be more social, it affected a lot to me. And when I moved from [paikkakunnan nimi] to [paikkakunnan nimi] I knew very little people, I continued with Tutuksi there.”

Paikkakuntien ikärakenne ja väestöpohja vaikutti toimintaan; pääkaupunkiseudulla oli enemmän nuoria aikuisia sekä suomalaisia vapaaehtoisia. Pienemmällä paikkakunnalla nuorten puute koettiin haasteeksi. Lisäksi toiminnalta puuttui usein konkreettinen kokoontumispaikka sekä matkat pääkaupunkiseudulle koettiin pitviksi. Toiminnan koettiin painottuvan liikaa urheiluun sekä pelkästään pääkaupunkiseudulla tapahtuvaksi. Myös Arvolan (2014, s. 22) tutkimuksessa ilmeni, että vapaa-ajantoimintaan osallistumista rajoitti paikkakunnan ja vastaanottokeskusten syrjäinen sijainti.

In [paikkakunnan nimi] we don't have projects like this before but now we have this opportunity to have this project and the people in [paikkakunnan nimi] need it so much. Specially at the wintertime, small village there is nothing much to do, just to stay inside the reception center or inside their houses.

Toiminnalta kaivattiin lisää säännöllisyyttä, kohtaamista suomalaisten kanssa, kielen oppimista sekä verkostoitumista. Haastateltavat toivoivat vapaata yhdessäoloa, jossa voisi vain tutustua ihmisiin ilman painetta osallistua harrastustoimintaan. Tähän ehdotettiin ratkaisuksi kerran kuussa toteutettavia iltoja, joissa voisi tavata eri kulttuureista tulevia ihmisiä. Hankkeen rooliksi ehdotettiin mahdollisuuksien etsijän ja välittäjän roolia. Hankkeelta toivottiin lisää rakenteita vapaaehtoistoimijoille luoda toimintaa ja viedä hankkeen ideaa eteenpäin.

Haasteena hankkeen toiminnalle koettiin suomalaisten ja suomenkielisten vähyys toiminnassa. Toiminnassa oli mukana lähinnä maahanmuuttajataustaisia vapaaehtoisia, ja toiminnan kautta kohdatut suomalaiset olivat enimmäkseen hankkeen työntekijöitä. Toiminnan mielekkyyden ja jatkuvuuden kannalta suomalaisten vapaaehtoisten mukaan saaminen koettiin tärkeäksi. Osallistumisen toivottiin perustuvan enemmän yhdessäoloon ja vuorovaikutukseen varsinkin suomalaisten kesken. Ei pelkästään niin, että osallistumisen tarkoitus oli saattaa turvapaikanhakijaa mukaan harrastuksiin. Myös Illikaisen ja Kerälän (2008, ss. 40–51) tutkimuksessa ilmeni toive tarkoituksenmukaisesta tekemistä, kielen oppimista ja vastavuoroista kanssakäymistä suomalaisten ja muiden kulttuurien edustajien välillä sekä halu kokea tasavertaista osallisuutta paikkakuntalaisten kesken. Arvolan (2014, s. 23) tutkimuksessa nousi esille suomalaisiin tutustumisen merkitys. Vapaa-ajan toimintaan osallistuminen väheni, jos muut osallistujat eivät puhuneet suomen kieltä. Suomalaisia ystäviä saaneet kokivat, etteivät tarvinneet erikseen järjestettyä toimintaa.

If it comes to the Finnish volunteers and us as a volunteer, this Tutuksi project is lacking Finnish volunteers, there is not that much Finnish people who are interested to do these voluntary activities with asylum seekers. We have not had them that much.

We need Finns to do some activities together with Asylum seeker because as foreigner and new here we don't know anything about this community or what kind of work we can do or hobbies or go and enjoy our free time and same time we can communicate with Finnish people. I try to meet Finnish people and introduce them to my friends to do things together.

Vapaaehtoistoimijoiden omaa verkostoitumista ja säännöllisiä tapaamisia pidettiin tärkeänä. Säännöllisiä tapaamisia ehdotettiin eri paikkakunnilla

kerran kuussa tapahtuviksi tapahtumia. Näin toteutuisi tasavertaisuus vapaaehtoisten välillä. Muilta paikkakunnalta tulevien ei tarvitsisi aina matkustaa pääkaupunkiin.

If Tutuksi, don't know if they have enough budget, to make some sports team, they directly support those teams or if they have some network, they get some fund or some budget ..Now a days they organize some sport activities but it's not very regularly.

Its only sometimes and it should be very continuously.

Haastateltavat ehdottivat verkossa tapahtuvan yhteydenpidon kehittämistä. Toiminnan kehittämiseksi verkossa ehdotettiin omaa foorumia vapaaehtoisille toiminnan suunnitteluun ja yhteydenpitoon. Haastateltavat toivoivat myös omaa vapaaehtoisprofiilia sosiaalisessa mediassa tapahtuvaan yhteydenpitoon, jotta oman henkilökohtaisen sosiaalisen median profiilia ei tarvitsisi käyttää hankkeen kaikille avoimilla foorumeilla. Tämän koettiin lisäävän rohkeutta ja aktiivisuutta hankkeen eri foorumeilla (Facebook, Instagram) olevissa ryhmissä. Toiminnaksi ehdotettiin erilaisia teemailtoja, vierailuja hankkeen toimintapaikkakunnille tapaamaan toiminnan kautta saatuja ystäviä, sekä erityisesti kielen oppimista ja vuorovaikutusta lisäävää toimintaa.

8.2 Toimintaan osallistuminen

Haastateltavat kokivat, että hanke oli tarjonnut ympäristön, jossa oli tullut kohdatuksi omana itsenään, ei pelkän turvapaikanhakijuuden kautta. Tämä motivoi osallistumaan hankkeen toimintaan ja kertomaan siitä eteenpäin omissa toimintaympäristöissä. Turvapaikanhakijataustaisten ihmisten näkeminen vain osattomina, voimattomina ja toiminnan kohteena vääristää kokonaiskuvaa (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 278). Pakolaiset ja turvapaikanhakijat eivät ole yhtenäinen ryhmä. Erilaisten taustojen ja osaamisen huomioiminen kannustaa toimijuuteen. Ihmisillä on paljon voimavaroja toteuttaa toiminallisuutaan ja aikaisemmassa elämässä hankittua osaamista. (Castaneda ym., 2018, ss. 79–80)

Muita toimintaan osallistumista vahvistavia tekijöitä olivat toivon kokeminen ja vapaa-ajan yksinäisyyden lievittyminen. Osallistumista vahvisti hankkeen säännölliset vierailut toimintapaikkakunnilla. Vierailujen yhteydessä työntekijät kohtasivat haastateltavia. Tämä antoi kokemuksen siitä, että vapaaehtoisista oltiin kiinnostuneita ja heidän toiveitaan ja ehdotuksiaan toiminnasta kuultiin. Haastateltavat kokivat, että ”heitä ei pakoteta mihinkään jo valmiiksi luotuun toimintaan, ilman että kukaan kuitenkaan kysyy mitään heiltä.”

To me the most important thing when I met Tutuksi- project for the first time, was that there is no rules or demand to do

something. They do not force us to do something. They encourage us to do whatever we want, and they are looking for our ideas whatever the idea is.

So there is no difference between us, asylum seekers and Tutuksi people (workers). I talk about Tutuksi people in Helsinki.

Osallistumista hankaloittivat matkakustannukset pääkaupungin sisällä ja toimintapaikkakuntien välillä sekä toiminnan ja tapahtumien ajankohta. Il-tapainotteiset ajankohdat eivät sopineet perheellisille tai muilla paikkakunnilla asuville. Erikseen mainittiin fyysisen toimintapaikan puute. Hankkeen toimisto sijaitsi Helsingissä, mutta muilla paikkakunnilla hankkeella ei ollut konkreettista toimintapistettä.

Haastateltavat kokivat, että he olivat saaneet tarpeeksi tukea osallistumiseensa ja toimintaansa. Kielimuuria ei koettu ongelmaksi. Haastateltavat puhuivat englantia. He sanoivat, että kieli ei ollut koskaan muodostunut ongelmaksi, vaan hanke oli aktiivisesti etsinyt ratkaisun, jos yhteistä kieltä ei ollut ollut. Työntekijöiden jalkautuminen paikkakuntien vastaanottokeskuksiin ja monikulttuurisuustoimintaan helpotti mukaan tulemistä ja osallistumista, etenkin vastaanottokeskuksissa ja pienillä paikkakunnilla asuville turvapaikanhakijoille ja pakolaisille. Haastateltavat kokivat, että heitä ei ollut unohdettu ja heistä välitettiin. Työntekijät kyselivät mielipiteitä ja ideoita, olivat aktiivisesti yhteydessä ja vierailivat vapaaehtoistoimijoiden luona.

I have gotten and received enough support but for some volunteers that are coming from bit far destinations it can be difficult.

It brings hope to them, there are some people to help them or to give them the opportunity to do something else other than stay inside the house or reception center in the winter-time. So, this is one of the good things about Tutuksi and about the support things.

8.3 Yhteisöön kuulumisen kokemus

Haastateltavat kokivat kuuluvansa hankkeen tarjoamaan yhteisöön. Koke-musta vahvasti hankkeen verkostoituminen paikkakunnalta toiselle. Muut-taessaan hankkeen toimintapaikkakuntien välillä haastateltavat pystyivät liittymään Tutuksi-verkoston toimintaan uudella paikkakunnalla.

When I come here in i was new here. I was so alone, there was no friends or nothing, one day I was angry and I send a message to x (hankkeen työntekijä): where is Tutuksi, what are you doing, I am very alone and always at home. X (hankkeen työntekijä) sent me one schedule/timetable: here is a lot of events and activities you can come to our office and we can go together there is volleyball, there is many things. Then it was okay.

Yhteisöön kuulumisen kokemusta vahvasti se, että hanke ja sen toimin-taympäristö oli antanut monelle suunnan ja tilan toteuttaa omia kiinnos-tuksen kohteita, mahdollisuuden kokea yhteenkuuluvuutta johonkin sekä antanut toivoa ja aktiivista tekemistä.

Because one thing this project does it gives us hope to do so-mething or to spend some good time.

Yhteisöön kuulumisen kokemiseen vaikutti positiivisesti hankkeen työnte-kijöiden liikkuva työtapo. He kävivät tapaamassa vapaaehtoistoimijoita pienten paikkakuntien monikulttuurisuuskeskuksissa ja kutsuivat vapaaeh-toisia säännöllisesti hankkeen toimistolla järjestettäviin tapahtumiin.

It builds our skills more and more. Because for example we are gonna discuss about what is our idea or how we are gonna prove it on the ground. In the beginning we don't have that much experience but day after day we get that expe-rience and also to dis-cuss with other people for example.

For me this experience it was first time I came here I have that feeling I am a little bit shy specially with Finnish people or to talk about my ideas or what I like to do but this Tutuksi project helps me and gives me that and encourage me to speak and to talk and to prove my skills and they help me in this.

Paikalliseen yhteisöön liittyminen tai suomalaisten kohtaaminen ei ole ol-lut kovinkaan vahvaa, vaan hankkeessa kohdatut ihmiset olivat olleet lä-hinnä työntekijöitä tai samassa tilanteessa olevia muita maahanmuuttajia. Toisaalta hanke oli ollut muutamalle haastateltavalle ensimmäinen kon-takti suomalaiseen yhteiskuntaan ja suomalaiseen kansalaistoimintaan.

I felt 100 % myself. I didn't feel they are better than me or I am less. I am happy, even if I came long way to Helsinki. I feel myself with them. That means I am welcomed, I am important person here, in Finnish community. That mean I can do something, even if it is small but I see it is good for me and the others to make it succeed

Tasavertainen toimintaan mukaan ottaminen koettiin hyvänä. Hanke oli kuunnellut ideoita, tukenut ja ottanut huomioon haastateltavien osaa-mista ja toiveita sekä kysynyt, minkälaista toimintaa haastateltavat halusivat järjestää. Haastateltavat kokivat, että heidät oli otettu huomioon. Yhteisöön kuulumisen kokemusta lisäsi vahvasti se, että kielikysymyksiin on panostettu: aina on löytynyt yhteinen kieli. Jos yhteistä kieltä ei ole ollut, hanke on etsinyt keinoja löytää tulkkeja niille, jotka eivät puhu englantia.

Also, when I met Tutuksi people, all the time they are listening to us. Even they are asking us ideas how we are going to make this or what you think about this so it means they don't put you in the project without even asking or force you, because they are asking. That means they respect you.

Haastateltavat kokivat, että heidät kohdattiin yksilöinä ja hanke otti huomioon heidän vahvuutensa ja toiveensa. Hanke toimi yhteisönä, jossa pystyi olemaan oma itsensä, kehittämään itseään ja rohkaistumaan. Haastateltavat kokivat, että toiminnassa ei ollut erillisiä "pomoja", vaan kaikki kuuluivat samaa tiimiin ja kaikkia kuunneltiin huolimatta työntekijä- vapaaehtoinen-asetelmasta. Tasavertaisuus toiminnassa lisäsi rohkeutta tuoda omia ideoita esille.

I feel like a part of them. There is no boss and there is no "under-level" or something. We are in the same level. We are workers here and we are doing teamwork together. This is the most important thing in Tutuksi, we are doing teamwork together.

With Tutuksi people or in Tutuksi project, I find myself with them. I feel myself more, that means I do something important with my life, because they give us all the respect, all the options, even they give us the time to think what we see right or feel right, to think about it.

Hankkeen tunnus "vapaa-ajalla olemme kaikki samanarvoisia" koettiin yhdenvertaisuuden kannalta kyseenalaiseksi. Hankkeen sisällä yhdenvertaisuus toteutui, mutta haastateltavat korostivat, että yhdenvertaisuus ei koske pelkästään vapaa-aikaa, vaan kaikkea yhteistä tekemistä.

As they say in Tutuksi in leisure we are equal, but as I have told them we should be treated equal in every stage not only in leisure activities.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Johtopäätöksissä teoreettisena viitekehyksenä on Elina Nivalan (2008, s. 169) malli osallisuuden kokemuksen muodostumisesta sekä kansalaiskasvatuksen tavoitteena osallisuuden vahvistamisesta. Tutkimuksessa kysyttiin, toteutuuko hankkeen arvot eli osallisuuden kokemus ja toimijuuden tukeminen turvapaikanhakijataustaisten vapaaehtoistoimijoiden mielestä. Kysymyksessä on siis henkilökohtainen kokemus. Se muodostuu hankkeen tarjoamista osallisuuden mahdollisuuksista ja eri toimenpiteistä, joilla hanke on tähdännyt lisäämään kansalaistoiminnan keinoin osallisuutta ja osallisuuden pohjalta rakentuvaa toimijuutta.

Tulosten pohjalta luon käsityksen, miten hanke on onnistunut tarjoamiensa osallisuuden mahdollisuuksien kautta tukemaan ja vahvistamaan yksilön osallisuuden edellytyksiä. Yhteisön tarjoamat osallisuuden mahdollisuudet ovat vuorovaikutuksessa osallisuuden edellytysten kanssa. Kansalaiskasvatuksen tavoite on osallisuuden vahvistaminen, joka muodostuu *kansalaisen valmiuksien kehittämisestä, osallistumisen tukemisesta ja rohkaisemisesta sekä yhteisöön kuulumisen kokemuksen vahvistamisesta* (ks. luku 5.2 kuva 4). Osallisuuden pohjalta rakentuu toimijuus (Nivala, 2008, ss. 161–170).

Yhteisössä on oltava olemassa tietyt mahdollisuudet, jotta kansalaisen osallisuus toteutuu. Tärkein perusta on oikeus yhteisöön kuulumisesta. Muodollinen kansalaisuusasema määrittää oikeuden kuulua ja oikeuden osallisuuteen yhteisestä hyvästä. (Nivala, 2008, s. 169) Myös Agerin ja Strangin mallissa (2008, ss. 174–177; ks. myös Rajamäki, 2017) perustan kotoutumiselle ja sosiaaliselle osallisuudelle luo muodollinen asema = oleskelulupa, joka määrittää ihmisen oikeudet palveluihin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen. Muodollinen asema sisältää käsityksen kansalaisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista. Oikeudet tarkoittavat pääsyä koulutukseen, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Pakolaistaustaisella on oleskeluluvan kautta oikeus edellä mainittuihin kotouttamislainsäädännön turvin, turvapaikanhakijataustaisella ihmisellä vain rajoitetuin osin. Kokemus osattomuudesta ja ulossulkeminen vaikuttavat yhteiskunnalliseen osallistumishalukkuuteen negatiivisesti. Ne myös heikentävät mielen hyvinvointia. (Castaneda ym., 2018, s. 79)

Haastateltavilla ei ollut oikeutta muodollisen kansalaisuusaseman tarjoamiin oikeuksiin. Yhteiskunnan tarjoamat osallisuuden mahdollisuudet olivat melko heikot. Hankkeen toimintaympäristö tarjosi mahdollisuuden

täysivaltaiseen yhteisön jäsenyyteen ilman muodollista asemaa, mahdollisuuden osuuteen yhteisön tarjoamasta hyvinvoinnista ja voimavaroista, mahdollisuuden päätöksentekoon sekä todellisia mahdollisuuksia osallistua kansalaistoimintaan ja vaikuttaa yhteisiin asioihin. Hankkeen toimintaympäristö antoi mahdollisuuden toiminnallisen ja kokemuksellisen kansalaisuuden toteutumiseen. Hankkeen toiminnalla on siis edellytyksiä luoda mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen jäsenyyteen toiminnallisen tai kokemuksellisen kansalaisuuden kautta. Toiminen aktiivisena kansalaisena on mahdollista, vaikka juridinen status sulkisi virallisten toimintojen ulkopuolelle. Kansalaisuuden teoreettisen viitekehyksen mukaan ihminen jää ilman muodollista kansalaisuusasemaa ulkopuoliseksi (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 161; Nivala, 2008, s. 168)

Kansalaisen valmiuksien vahvistaminen tarkoittaa tiedollisten, toiminnallisten sekä sosiaalisten valmiuksien vahvistamista. Tieto on tietoa yhteiskunnallisesta asemasta sekä omista oikeuksista ja mahdollisuuksista. Toiminnalliset valmiudet ovat valmiuksia osallistua toimintaan sekä toteuttaa sitä. Sosiaaliset valmiudet ovat kykyä sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja yhteiselämään. (Nivala, 2008, s. 172) Hankeen toimintaympäristö tuki olemassa olevien kansalaisvalmiuksien käyttöönottoa. Haastateltavat kykenivät ottamaan käyttöön yksilöllisiä valmiuksiaan. Hankkeen toiminta kehitti sosiaalisia valmiuksia osallistua yhteisön tarjoamaan toimintaympäristöön. Se auttoi myös luomaan sosiaalisia kontakteja oman yksityisen piirin ulkopuolelle sekä tarjosi mahdollisuuden kehittää tietoisuutta ympärivästä yhteiskunnasta.

Yhteiskunnallinen osaamattomuus ja puutteellinen sosiaalinen vuorovaikutus voi altistaa eristäytymiselle sekä estää yhteiskunnan toimintaan osallistumisen. Sosiaaliset yhteydet kiinnittävät uuteen yhteiskuntaan ja luovat uusia sosiaalisia suhteita yhteisöjen välillä lähiympäristöön. Vahvistamalla sosiaalisia taitoja ja valmiuksia luoda yhteyksiä oman yksityisen piirin ulkopuolelle hankeen toiminta vahvistaa kansalaisen valmiuksia. Kulttuurinen ja yhteiskunnallinen tieto mahdollistaa kulttuuristen tapojen ja yhteiskunnallisten toimintojen ymmärtämisen. (Ager & Strang, 2017, ss. 181–184) Vähäinen kohtaaminen suomalaisten kanssa vaikutti siihen, että kulttuurinen vuorovaikutus ja kielen oppiminen hankkeen toiminnassa jäi vajaaksi. Sosiaaliset kontaktit ja vuorovaikutus tapahtuivat lähinnä hankkeen työntekijöiden kanssa.

Osallistumisen tukeminen ja rohkaiseminen tarkoittaa osallistumismahdollisuuksien kehittämistä. Ihmisen itseluottamuksen ja persoonallisen kasvun tukemisen kautta taas vahvistetaan osallistumishalua. (Nivala, 2008, s. 174) Hanke kykeni toiminnallaan vahvistamaan osallistumista. Konkreettisten osallistumismahdollisuuksien kehittäminen vahvisti osallistumista. Persoonallisen kasvun ja itsetunnon sekä luottamuksen lisääntyminen vahvisti osallistumishalua, joka rohkaisi omien toiveiden, ideoiden ja osaamisen esilletuomiseen toiminnassa. Tämä tulos kertoo siitä, että

hanke on onnistunut luomaan edellytyksiä todellisen osallistumisen aikaansaamiselle, jolla tavoitellaan toiminnan kehittämistä ja uudistamista.

Sosiokulttuurisen innostamisen sosiaalinen toiminta on yhteisöjä tukevaa, vahvistavaa ja osallistumiseen kannustavaa. Toiminnassa mahdollistetaan ja helpotetaan vuorovaikutusta, suhteita ja yhteistoimintaa. Kohtaaminen tukee ihmisen kasvua. (Nivala & Rynnänen, 2019, ss. 188–189; 190–192; 207) Tulosten mukaan hankkeen liikkuva lähestymistapa ja työntekijöiden aktiivinen ja avoin suhtautuminen vapaaehtoisiin loi uusia osallistumismahdollisuuksia. Ihmisten kohtaaminen vastaanottokeskuksissa ja monikulttuurisuustapahtumissa loi sillan tulla mukaan hankkeeseen ja osallistua. Myös Blockin & Gibbsin (2017, s. 91) tutkimuksessa osallistumista edisti kontaktihenkilö pakolaistaustaisen nuorten ja järjestön välillä. Kontaktihenkilö auttoi kommunikaatiossa, ja käytännön järjestelyissä. Sosiaaliset yhteydet integroivat yhteiskuntaan luoden sosiaalisia suhteita eri yhteisöjen välillä. Ystävällinen ja vastaanottava lähiympäristö luo yhteisöllisyyden tunnetta, jota vahvistavat osallistavat aktiviteetit. Sosiaaliset sillat rakentavat kontaktin lähiympäristön ulkopuolelle muihin yhteisöihin. (Ager & Strang, 2008. ss. 166–167)

Yhteisöön kuulumisen kokemuksen vahvistaminen tukee kokemusta kuulumisesta lähiyhteisöön sekä yhteiskuntaan. Tärkeää on luoda positiivinen kokemus yhteisön muihin jäseniin. Yhteisten arvojen kautta jäsenet liittyvät yhteen ja sitoutuvat kehittämään yhteisöä eteenpäin. Oleellista on yhteisön kokeminen merkitykselliseksi. (Nivala, 2008, s. 173) Vapaaehtoistoimijat kokivat yhteisöön kuulumista hankkeessa. Toiminnassa huomioidaan ihmisten yksilöllisyys, vapaaehtoiset tulevat kuulluksi ja huomioituksi eli vapaaehtoistoimijat kokevat olevansa osa Tutuksi-tiimiä. Nivalan (2008, s. 171) mukaan kokemus yhteisöön kuulumisesta on osallisuuden edellytys. Se tarkoittaa, että ihmisellä on suhde yhteisöön myös kokemuksellisella tasolla, ei vain muodollisesti tai toiminnallisesti.

Hankkeen toiminnan tunnuslause ”Vapaa-ajalla olemme kaikki samanarvoisia” saattaa lisätä ulkopuolisuuden tunnetta. Samoin toiminnan korostaminen turvapaikanhakijan auttamisena saattaa aiheuttaa ulkopuolisuutta vapaaehtoisten näkökulmasta katsottuna. Tämä korostaa yhteisön jäsenten eroavaisuuksia ja sulkee pois yhteisöstä. Nivalan (2008, s. 166) sekä Nivalan ja Rynnäsen (2019, s. 162) mukaan osallisuus on luonteeltaan sisäpuolisuutta, mukaan ottamista ja yhteisöön kuulumista. Vastaparina osallisuudelle toimii osattomuus eli ulkopuolisuus. Viestinnässä nousee esille samoja ulkopuolisen erottelun elementtejä, kuin muodollisen kansalaisuuden tarjoamassa roolissa.

Toisaalta hanke on onnistunut luomaan vapaaehtoisissa toivoa ja optimismia. Vapaaehtoiset kokivat itsensä merkitykselliseksi toimiessaan hankkeessa. Merkityksellisuuden kokeminen lisäsi toimintaintoa sekä hankkeessa että hankkeen ulkopuolisissa yhteisöissä. Verkostomainen toimintatapa myös helpotti uusien sosiaalisten verkostojen löytämistä.

Yhteisöön kuulumisen kokemus on erittäin tärkeä, kun kyseessä on kotimaistaan paenneet ihmiset. Ihmisten luonnolliset siteet ovat katkenneet ja vanhat yhteisöt rikkoontuneet. Uudessa maassa syrjäytymisen vaara on suuri, jos ihminen ei löydä uusia verkostoja ja koe sosiaalista hyväksyntää omana itsenään. Tämä vaikuttaa negatiivisesti sekä kotoutumiseen että mielenterveyteen. (Castadena ym., 2018 s. 64)

Osallisuus toteutuu vasta, kun ihminen kokee olevansa osallinen (Nivala, 2008, s. 168) Hankeen toiminta vahvisti osallisuuden toteutumisen neljää perustekijää: *yhteisön tarjoamat osallisuuden mahdollisuudet, kansalaisen valmiudet, osallistuminen ja kokemus yhteisöön kuulumisesta*. Osallisuuden mahdollisuudet tarjosivat toimintaympäristön, jossa haastateltavien osallisuuden edellytykset toteutuivat ja loivat mahdollisuuden osallisuuden kokemiselle. Osallisuus toteutui vapaaehtoistoimijoiden kokemana hankkeessa.

Toimijuus on osallisuuden pohjalta rakentuvaa toimintakykyä. Se muodostuu kansalaisen toiminnallisista valmiuksista sekä osallisuuden kokemuksesta, vahvistaa osallistumishalusta ja muutosvalmiudesta. (Nivala, 2008, ss. 174–175) Hankkeen sisällä haastateltavat luottivat omiin vaikuttamisen mahdollisuuksiinsa, olivat aloitteellisia ja heillä oli valmiuksia osallistua hankkeen toimintaan ja päätöksentekoon. Haastateltavat myös kokivat osallisuutta hankkeen toiminnassa. Tästä voidaan päätellä, että hanke on onnistunut tukemaan toimijuutta vapaaehtoistoimijoiden kokemana.

Hankkeen lähestymistavassa erityisen merkittävää on ollut jalkautuminen niihin ympäristöihin, joissa tehdään työtä henkilöiden kanssa, jotka eivät kuulu virallisten kotouttamistoimien piiriin. Tällä lähestymistavalla on tavoitettu niitä ihmisiä, joilla voi olla vaikeuksia löytää väyliä tulla osalliseksi muilla kansalaisyhteiskunnan sektoreilla. Arvolan (2014, s. 30) tutkimustulokset osoittavat, että vastaanottokeskusten vaikutus turvapaikanhakijataustaisten ihmisten osallisuuteen on vähäinen. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että osallisuuden kokemusta voidaan lisätä kolmannen sektorin kansalaistoiminnalla, joka pyrkii ihmisen oman osallistumisen ja toimijuuden tukemiseen.

Jatkotutkimusehdotuksia arvioitaessa on otettava huomioitava, että tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä. Haastateltavien määrä on liian pieni ja tutkimusympäristö liian subjektiivinen. Toisaalta tämän tutkimuksen tulosten pohjalta voisi tutkia osallisuuden kokemuksen toteutumista suuremman otannan myötä ja heterogeenisemmän haastattelujoukon kautta.

Julkisessa keskustelussa turvapaikanhakuvaihe nähdään usein välivaiheena. Vasta pakolaisaseman saavuttamisen jälkeen katsotaan, että kotoutuminen alkaa. Tämän takia osallisuuden kokemista vastaanottokeskuksissa ja turvapaikanhakuprosessin aikana ei ole paljon tutkittu paljon. Osallisuuden tukeminen varhaisen kotoutumisen näkökulmasta voisi tuoda

tärkeää tietoa, miten tukea ja lisätä osallisuutta yhteiskunnassa sekä tukea turvapaikanhakijoiden toimijuutta.

Tässä tutkimuksessa pohdittiin osallisuuden toteutumista hankkeen toiminnan kautta. Toimijuuden toteutuminen ja siihen vaikuttavat tekijät sekä siitä seuraavat kerrannaisvaikutukset ovat mielenkiintoinen lähtökohta. Muutenkin tarvitaan lisää tutkimusta toimijanäkökulmasta, varsinkin järjestötoiminnan kentällä. On tarpeen selvittää, mikä aidosti lisää osallisuuden yhdenvertaista toteutumista niin, että vapaaehtoistoimijat eivät jakaudu meihin ja muualta tulleisiin.

LÄHTEET

Ager, A ja Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, Volume 21, Issue 2, June 2008, ss. 166–191. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://academic.oup.com/jrs/article/21/2/166/1621262>

Arajärvi, P. (2011). Kestävä kehitys perus- ja ihmisoikeuksien raamissa. Teoksessa A. Pohjola & R. Särkelä (toim.) *Sosiaalisesti kestävä kehitys*. Vaasa: Fram, ss. 79–95.

Arene. (2017). *Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset*. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Haettu 29.4.2020 osoitteesta <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ammattikorkeakoulujen%20opinn%C3%A4ytet%C3%B6iden%20eettiset%20suositukset.pdf>

Arvola, V. (2014). *Turvapaikanhakijoiden käsityksiä osallisuudesta*. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Hämeen ammattikorkeakoulu. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014061713091>

Block, K. & Gibbs, L. (2017). Promoting Social Inclusion through Sport for Refugee-Background Youth in Australia: Analyzing Different Participation Models. *Social Inclusion* Vol 5, No 2/2017.

<http://dx.doi.org/10.17645/si.v5i2.903>

Castadena, A. E., Mäkiopas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T. Miettinen, S. Santalahti, P. ja PALOMA-asiantuntijaryhmä. (2018). *Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa – PALOMA-käsikirja*. THL – Ohjaus 5/2018. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-100-3>

Ekhom, E. (2001). Monietninen yhteiskunta. Teoksessa A. Forsander, E. Ekholm, P. Hautaniemi, A. Ali, A. Alitolppa-Niitamo, E. Kyntäjä & N. Quoc Cuong (toim.) *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia, ss. 161–188.

Faehlene, M., Mäenpää, P. & Schuman, H. (2017). Esimerkkejä kehityskuluista neljännen sektorin ja muiden sektorien välillä. s. 238

Haettu 20.5.2020 osoitteesta

https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/102475/Backlund_ym_Kansalaiset_kaupunkia_kehittamassa.pdf?sequence=1&isAlloved=y

Eskola, J. & Vastamäki, J. (2007). Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodin valinta ja keruu; vinkkejä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, ss. 25–43.

Hirsjärvi, S & Hurme, H. (2001). *Tutkimushaastattelu*. Helsinki: Yliopistopaino.

Ihmisoikeudet. (n.d). Ihmisoikeudet Suomessa.

Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://ihmisoikeudet.net/>

Isola, A., Kaartinen H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi A., (2017). *Mitä osallisuus on – osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Työpaperi 33/2017. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.

Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>

Kananen, J. (2008). *Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93.

Kansalaisuuslaki 359/2003. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030359>

Keinänen, T. & Mäkeläinen, K. (2009). Aktiivinen kansalaisuus kotoutumisen edellytyksenä. Teoksessa P. Harinen, V. Honkasalo, A-M. Souto & L., (toim.) *Ovet Auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistointintaan osallistuminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 91, ss. 183—204.

Kerälä, E. & Illikainen, H. (2019). *Maahanmuuttajaaitien kokemukset osallisuudesta pienellä paikkakunnalla*. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalityö. Lapin yliopisto. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019061420512>

Kotouttaminen. (n.d.). Kotouttamislain käsikirja. Yhdenvertaisuuslaki.

Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://kotouttaminen.fi/yhdenvertaisuuslaki>

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011.

Haettu 29.4.2020 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746>

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010

Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 439/1999. Haettu 29.4.2020 osoitteesta
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>

Mammon, R., Pihlaja, L. & Pyyhtinen, A. (2013). Maahanmuuttajien ohjausta kehittämässä – kokemuksia Palapeli2-projektista. Teoksessa V. Korhonen, & S. Puukari (toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. Jyväskylä: PS-kustannus ss. 206–222.

Miettinen, J., Jokinen, R. & Mikkonen, M. (2013). Monikulttuurinen ohjaus turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa – työskentelyä välittälässä. Teoksessa V. Korhonen, & S. Puukari (toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. Jyväskylä: PS-kustannus. ss. 174–190

Nivala, E. (2008). *Kansalaiskasvatus globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnassa – Kansalaiskasvatuksen sosiaalipedagoginen teoriakehys*. Väitöskirja. Snellman-instituutin A-sarja 24/2008. Jyväskylä: Gummerus.

Nivala, E. & Ryyänen, S. (2019). *Sosiaalipedagogiikka – Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Pakolaisneuvonta. (n.d.). Asiantuntijajärjestö. Tieto pakolais- ja ulkomaa-laisoikeudesta. Paperittomat. Haettu 29.4.2020 osoitteesta
<https://www.pakolaisneuvonta.fi/asiantuntijajarjesto/tietoa-pakolais-ja-ulkomaalaisoikeudesta/paperittomat/>

Rajaniemi, V. (2017). Hyvä alku Pohjanmaalla – En bra start i Österbotten. Kotoutuminen uudessa maakunnassa -seminaari. Seminariet integration i det nya landskape. 21.9.2017. Pohjanmaan liitto.
 Haettu 29.4.2020. osoitteesta
<https://www.obotnia.fi/assets/1/Regionalutvecklingsenheten/Hyv-alku-Pohjanmaalla/RAJANIEMI-20170921-En-bra-start-i-Osterbotten-Hyva-alku-Pohjanmaalla-VR.pptx>

Saukkonen, P. (2016). Mitä kotoutuminen on? *Kvartti* 4/2016. 8.12.2016. Haettu 1.4.2020 osoitteesta
<https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/mita-kotoutuminen>

Saukkonen, P. (2016). Kotoutuminen ja kotouttamisen kokonaiskuva. Haettu 29.4.2020 osoitteesta
<https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/mita-kotoutuminen>

Sisäministeriö. (n.d.). Maahanmuuttopolitiikka. Haettu 1.4.2020 osoitteesta
<https://intermin.fi/maahanmuutto/maahanmuuttopolitiikka>

Suomen Pakolaisapu. (2019). *Pakolaisuuden ABC*.

Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://pakolaisapu.fi/wp-content/uploads/2019/09/Pakolaisuuden-ABC.pdf>

Suomen perustuslaki 731/1999. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

THL. (2020). Sosiaalinen osallisuus teoreettisena käsitteenä. Päivitetty

31.3.2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtamien/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/mita-sosiaalinen-osallisuus-on-/sosiaalinen-osallisuus-teoreettisena-kasitteena>

Timonen, J., Poti, H. & Pappinen, P. (2016). *Uusi me – koko kaupunki kotoutumassa. Kotoutumisen toimintakyky ja vuorovaikutushaaste*. Helsinki: Adra Finland Säätiö. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://adra.fi/wp-content/uploads/2016/10/ADRA-Finland-Uusi-me-selvitys-7.10.pdf>

Turtiainen, K. (2013). Maahanmuuttajien vastaanotto ja kotouttaminen kunnissa. Teoksessa V. Korhonen & S. Puukari, (toimi.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. Jyväskylä: PS-Kustannus. ss. 191–205

Tutu. (2018). Yhdistys. Turvapaikanhakijoiden tuki ry.

Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://www.turvapaikanhakijoidentuki.fi/>

Tutu, rahoitushakemus. (2016). Turvapaikanhakijoiden tuki ry. Vain yhdistyksen käyttöön.

Tutu, rahoitushakemus. (2017). Turvapaikanhakijoiden tuki ry. Vain yhdistyksen käyttöön.

Tutuksi-hanke. (2017). Tutuksi-hanke. Haettu 29.4. 2020 osoitteesta

<http://www.tutuksi.fi/>

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2016). Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019 ja Valtioneuvoston periaatepäätös Valtion kotouttamisohjelmasta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 45/2016. Helsinki.

Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-179-1>

Ulkomaalaislaki 301/2004. Haettu 29.4.2020 osoitteesta <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>

Valtioneuvosto. (2005). *Kohti aktiivista kansalaisuutta – Kansalaisyhteiskunta 2006 -toimikunnan raportti*. Julkaisu 2005:14. Oikeusministeriö.

Opetusministeriö. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<http://urn.fi/URN:ISBN:952-466-300-7>

Vastaanottolaki 746/2011. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746>

Vuori, J. (2012). Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa S. Keskinen, J. Vuori & A. Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvin-vointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, ss. 235—262. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-280-6>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Haettu 29.4.2020 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

TENK. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2019. Haettu 29.04.2020 osoitteesta

https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakko-arvioinnin_ohje_2019.pdf

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Liite 1

When you moved to Finland

When you started to volunteer with Tutuksi project

How did you hear about Tutuksi project

What voluntary work have you done

TOIMINTA/KEHITTÄMINEN/MOTIVAATIO

What do you think about tutuksi-activities

What kind of activities would you like to do and participate in

How well has the previous voluntarywork suited you?

Have you received necessary support

What kind of support would you like to receive more

What functions and what doesn't

How would you improve project in the future

KOHTAAMINEN/OSALLISUUS/TASAVERTAISUUS/TASAVERTAINEN TOIMIJUUS

In your opinion; what is considered a positive encounter between people

Do you feel everyone is treated equally

Have you been able to use your skills and experience in Tutuksi

Do you feel your ideas are taken into consideration

Do you feel interaction has worked well

Has there been any challenges in communication, any barriers. If so, has the project found ways to overcome those barriers.